

Comisiynydd y
Gymraeg
Welsh Language
Commissioner

Adroddiad Safonau Comisiynydd y Gymraeg – Adran 64 Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011

Cyrff Cyhoeddus: Cyffredinol (5)

(Post Brenhinol ccc)

[Cyf: 20151130ASCCC(5)]

Cynnwys

1	Cefndir a chyd-destun	1
2	Ymchwiliad safonau mewn perthynas â Chyrff Cyhoeddus: Cyffredinol (5)	2
3	Rhesymoldeb a chymesuredd Meini prawf Comisiynydd y Gymraeg	3 4
4	Tystiolaeth a dderbyniwyd gan y person perthnasol	5
5	Tystiolaeth a dderbyniwyd gan aelodau o'r cyhoedd	18
6	Tystiolaeth a dderbyniwyd gan Banel Cynghori Comisiynydd y Gymraeg	26
7	Casgliadau'r ymchwiliad safonau	27
8	Y camau nesaf	37
	Atodiad A – Sylwadau cyffredinol a dderbyniwyd gan y cyhoedd ar ymchwiliadau safonau cylch 3	38
	Atodiad B – Rhestr o'r ymatebwyr i'r ymchwiliad safonau	42

1 Cefndir a chyd-destun

Prif nod Comisiynydd y Gymraeg, sefydliad annibynnol a grëwyd gan Fesur y Gymraeg (Cymru) 2011 ('y Mesur'), yw hybu a hwyluso defnyddio'r Gymraeg. Gwneir hyn drwy ddwyn sylw at y ffaith bod statws swyddogol i'r Gymraeg yng Nghymru a thrwy osod safonau ar sefydliadau. Bydd hyn, yn ei dro, yn arwain at hawliau i siaradwyr Cymraeg.

Bydd dwy egwyddor yn sail i waith y Comisiynydd:

- ni ddylid trin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg yng Nghymru
- dylai personau yng Nghymru allu byw eu bywydau drwy gyfrwng y Gymraeg os ydynt yn dymuno gwneud hynny.

Ar 24 Mawrth 2015, cymeradwywyd Rheoliadau Safonau'r Gymraeg (Rhif 1) 2015¹ yng Nghyfarfod Llawn Cynulliad Cenedlaethol Cymru. Cafodd y safonau hyn eu datblygu i osod dyletswyddau ar gynghorau sir a chynghorau bwrdeistref sirol yng Nghymru, awdurdodau parciau cenedlaethol a Gweinidogion Cymru. Mae pob cyfeiriad at safonau yn yr adroddiad safonau hwn yn cyfeirio at y safonau a bennwyd yn y rheoliadau uchod.

Wrth gyflwyno'r rheoliadau, nodwyd yr isod gan Lywodraeth Cymru:

Dyma ddeddfwriaeth hanesyddol a fydd yn rhoi sylfaen gadarn i'r iaith yn y sefydliadau hynny y bydd gofyn iddynt gydymffurfio â safonau. Bydd yn annog rhagor o ddefnydd o'r Gymraeg mewn sefyllfaoedd pob dydd, boed hynny wrth dderbyn gwasanaethau neu fel gweithwyr yn y sefydliadau dan sylw.²

Bu'r rheoliadau a gymeradwywyd ar 24 Mawrth 2015 yn sail ar gyfer ymchwiliadau safonau Comisiynydd y Gymraeg ac ymarferiad Llywodraeth Cymru i gasglu tystiolaeth er mwyn llunio asesiad effaith rheoleiddiol.

Daeth Rheoliadau Safonau'r Gymraeg (Rhif 1) 2015 i rym ar 31 Mawrth 2015, a hynny yn dilyn dadl a phleidlais yng Nghyfarfod Llawn Cynulliad Cenedlaethol Cymru.

---

¹ <http://www.legislation.gov.uk/cy/wsi/2015/996/made/welsh/data.pdf>

² <http://gov.wales/about/cabinet/cabinetstatements/2015/welshlangstandards/?lang=cy>

2 Ymchwiliad safonau mewn perthynas â Post Brenhinol ccc

Yn unol ag adran 62 y Mesur, cyflwynwyd hysbysiad rhagymchwilio ar 5 Mai 2015 at sylw personau yr ymddengys i'r Comisiynydd eu bod yn aelodau o'r grŵp canlynol o bersonau:

- Cyrff Cyhoeddus: Cyffredinol (5)

Y person perthnasol a ddaw o fewn y grŵp a enwir uchod yn yr adroddiad safonau hwn yw:

- Post Brenhinol ccc

Hysbysiad ysgrifenedig yw hysbysiad rhagymchwilio, sy'n datgan bwriad Comisiynydd y Gymraeg i gynnal ymchwiliad safonau, ac sy'n pennu pwnc yr ymchwiliad safonau. Ni chaiff y Comisiynydd gynnal ymchwiliad safonau oni bai iddi roi hysbysiad rhagymchwilio i bob person perthnasol (sefydliad) o leiaf 14 diwrnod cyn dechrau ar yr ymchwiliad.

Pwnc yr ymchwiliad safonau hwn oedd dyfarnu:

- pa safonau (os o gwbl) a ddylai fod yn benodol gymwys i bersonau (p'un a yw'r safonau eisoes wedi eu pennu gan Weinidogion Cymru o dan adran 26(1) ai peidio).

Cychwynnodd cyfnod yr ymchwiliad safonau hwn ar 26 Mai 2015. Daeth i ben ar 18 Awst 2015.

Yn rhan o'r ymchwiliad safonau hwn, casglwyd gwybodaeth gan Post Brenhinol ccc. Gwnaethpwyd hynny trwy dderbyn holiadur wedi ei gwblhau ganddynt. Casglwyd tystiolaeth hefyd gan Banel Cyngori Comisiynydd y Gymraeg a'r cyhoedd.

At ddiben casglu barn y cyhoedd ynghylch personau eraill Cylch 3 Rhaglen Ymchwiliadau Safonau Comisiynydd y Gymraeg, gosodwyd holiadur i'r cyhoedd ar wefan Comisiynydd y Gymraeg. Pwrpas yr holiadur hwn oedd rhoi cyfle i aelodau'r cyhoedd nodi'r hyn roeddent yn teimlo sy'n rhesymol i'r personau perthnasol ei wneud a'i ddarparu yn Gymraeg, a hynny gan ystyried y gofynion ynghlwm wrth y safonau a bennwyd mewn rheoliadau ar 24 Mawrth 2015. Gosodwyd hysbysiadau yn y wasg genedlaethol yn ystod cyfnod yr ymchwiliad safonau yn tynnu sylw'r cyhoedd at yr holiadur hwn. Yn ogystal â hynny, gosodwyd fideo ar wefan y Comisiynydd er mwyn rhoi cyflwyniad i'r broses, ac i ddangos i'r cyhoedd sut y gallant ymateb i'r ymchwiliad safonau.

3 Rhesymldeb a chymesuredd

Yn unol ag adran 63(1) y Mesur, rhaid i'r Comisiynydd roi sylw i'r angen am sicrhau nad yw gofynion am i bersonau gydymffurfio â safonau yn rhinwedd adran 25(1) yn afresymol neu'n anghymesur.

Wrth gynnal ymchwiliad safonau, rhaid i'r Comisiynydd:

- (a) ystyried, o ran pob gweithgaredd a bennir yn Atodlen 9 y mae person yn ei wneud, a yw'n rhesymol ac yn gymesur i safonau cyflenwi gwasanaethau fod yn benodol gymwys ai peidio, ac
- (b) o ran pob gweithgaredd o'r fath, os yw'n rhesymol ac yn gymesur i safonau cyflenwi gwasanaethau fod yn benodol gymwys i berson, ddod i'r casgliad y dylai safonau cyflenwi gwasanaethau fod yn benodol gymwys i'r person mewn perthynas â'r gweithgaredd hwnnw.

Wrth ystyried y cwestiwn o resymoldeb a chymesuredd, dylid nodi bod y Mesur yn gosod dyletswydd ar Weinidogion Cymru i sicrhau bod rheoliadau yn darparu bod safonau cyflenwi gwasanaethau sy'n ymwneud â phob un o'r gweithgareddau yn Atodlen 9 a wneir gan y person (ac i'r graddau y mae'n eu gwneud) yn benodol gymwys i'r person hwnnw.

Ond nid oes rhaid i Weinidogion Cymru sicrhau bod rheoliadau yn darparu bod safonau cyflenwi gwasanaethau yn benodol gymwys i berson mewn perthynas â gweithgaredd a bennir yn Atodlen 9 os yw, neu i'r graddau y mae:

- (a) adroddiad safonau o dan adran 64 yn nodi y byddai'n afresymol neu'n anghymesur i safonau cyflenwi gwasanaethau fod yn benodol gymwys i berson mewn perthynas â'r gweithgaredd hwnnw, neu bod
- (b) Gweinidogion Cymru o'r farn y byddai'n afresymol neu'n anghymesur i safonau cyflenwi gwasanaethau fod yn benodol gymwys i berson mewn perthynas â'r gweithgaredd hwnnw.

Nid yw hynny'n atal rheoliadau rhag darparu bod safonau cyflenwi gwasanaethau eraill yn benodol gymwys i berson.

Drwy wneud rheoliadau o dan y Mesur hwn yn arferadwy drwy offeryn statudol, awdurdodir Comisiynydd y Gymraeg i roi hysbysiad cydymffurfio i berson.

Hysbysiad cydymffurfio yw hysbysiad a roddir i berson gan y Comisiynydd:

- (a) sy'n nodi, neu'n cyfeirio at, un neu ragor o safonau a bennir gan Weinidogion Cymru o dan adran 26(1), a
- (b) sy'n ei gwneud yn ofynnol i berson gydymffurfio â'r safon neu â'r safonau a nodir neu y cyfeirir ati neu atynt.

Bydd Comisiynydd y Gymraeg yn ystyried y dystiolaeth a ddarparwyd wrth ddod i benderfyniad ar gynnwys hysbysiad cydymffurfio a roddir i berson.

Nid yw'r ffaith bod safon yn benodol gymwys i berson yn golygu bod dyletswydd arno i gydymffurfio â'r safon honno. Dim ond os bydd y Comisiynydd yn rhoi hysbysiad cydymffurfio i'r person, a bod yr hysbysiad hwnnw'n ei gwneud hi'n ofynnol i gydymffurfio â safon ar ddiwrnod gosod, y bydd y ddyletswydd honno mewn grym.

Cyn rhoi hysbysiad cydymffurfio i berson, bydd Comisiynydd y Gymraeg yn ymgynghori â'r person. Nid yw methiant y person i gymryd rhan mewn ymgynghoriad yn atal y Comisiynydd rhag rhoi hysbysiad cydymffurfio i'r person hwnnw.

Wedi i Gomisiynydd y Gymraeg roi hysbysiad cydymffurfio i berson, caiff y person hwnnw wneud cais i'r Comisiynydd yn gofyn iddi ddyfarnu a yw'r gofyniad i gydymffurfio â'r safon honno, neu i gydymffurfio â'r safon yn y modd hwnnw, yn afresymol neu'n anghymesur ai peidio. Pe bai'r Comisiynydd yn hysbysu person nad yw'r gofyniad i gydymffurfio â safon yn afresymol neu'n anghymesur, rhoddir hawl yn y Mesur iddo apelio i'r Tribiwnlys er mwyn dod i ddyfarniad.

Meini prawf Comisiynydd y Gymraeg

Wrth ddod i farn ar bwnc yr ymchwiliad safonau hwn, yn unol â'r gofynion a amlinellir yn Rhan 4, Pennod 8 y Mesur, ystyriwyd y meini prawf canlynol ochr yn ochr â'r dystiolaeth a dderbyniwyd yn rhan o'r ymchwiliad safonau. Nid oes rhaid ystyried pob maen prawf ymhob achos, ac nid oes un o'r meini prawf yn bwysicach na'u gilydd.

- A yw'r person perthnasol yn agored i orfod cydymffurfio â safonau – a yw'r person perthnasol yn dod o fewn Atodlen 5 a hefyd o fewn Atodlen 6, neu yn dod o fewn Atodlen 7 a hefyd o fewn Atodlen 8?
- A yw'r dosbarth o safon (cyflenwi gwasanaethau; llunio polisi; gweithredu; cadw cofnodion; hybu) yn gymwysadwy i'r person perthnasol?
- A yw'r person perthnasol yn gwneud y gweithgaredd³ dan sylw?
- A yw'r person perthnasol eisoes wedi ymrwmo i ddarparu'r gweithgaredd, neu'r weithred dan sylw, yn rhannol neu'n llawn, drwy ei gynllun iaith Gymraeg?
- A yw'r person perthnasol eisoes yn darparu'r gwasanaeth yn Gymraeg (boed hynny'n cyfateb i'r union ofynion sydd ynghlwm wrth safon ai peidio), neu'n gwneud y gweithgaredd yn unol â'r safon?
- A yw mwyafrif helaeth y personau perthnasol eraill o fewn yr un sector yn darparu'r gwasanaeth yn Gymraeg, neu'n gwneud y gweithgaredd?
- A oes unrhyw resymau eraill yn erbyn, neu o blaid gwneud y safon yn benodol gymwys i'r person perthnasol?

---

³ Ystyrir y maen prawf hwn yng nghyswllt safonau cyflenwi gwasanaethau yn unig.

4 Tystiolaeth a dderbyniwyd gan y person perthnasol

Derbyniwyd tystiolaeth gan Post Brenhinol ccc. Roedd y dystiolaeth hon yn cynnwys ymatebion i 199 o gwestiynau mewn holiadur, yn ogystal â thystiolaeth bellach a ddarparwyd yn sgil ymholiadau dilynol.

Fel rhan o'i ymateb i'r ymchwiliad safonau, nododd y person dan sylw fod ei statws cyfreithiol wedi newid ers cymeradwyo Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011. Golyga'r newidiadau hyn nad yw bellach yn gyfrifol am Swyddfa'r Post cyf, ac felly bod ganddo lai o staff a gweithrediadau yn gwasanaethu'r cyhoedd yng Nghymru na phan gymeradwywyd y Mesur, ynghyd â'i gynllun iaith cyfredol, yn 2011. Nododd hefyd nad yw bellach yn gorff cyhoeddus yn yr un modd â'r cyrff eraill a enwir yn Atodlen 6 y Mesur yn sgil y newidiadau hyn. Yn ogystal, ychwanegodd nad yw ei swyddogaethau darparu gwasanaethau i'r cyhoedd wedi eu rhoi iddo neu eu gosod arno drwy ddeddfiad yn unol â Cholofn 1(4) Atodlen 5 y Mesur. Yn hytrach, nododd fod y rheoleiddiwr gwasanaethau post Ofcom wedi gosod amodau rheoleiddiol neilltuoel arno yn 2012 o dan Ddeddf Gwasanaethau Post 2011.

O ystyried yr uchod, mae Comisiynydd y Gymraeg wedi gweithredu ei swyddogaethau yn seiliedig ar dystiolaeth y person dan sylw ac ar gynnwys Atodlen 6 y Mesur, a oedd yn gyfredol wrth gynnal yr ymchwiliad safonau hwn.

Cynhaliwyd cyfarfodydd rheolaidd ymhlith swyddogion Comisiynydd y Gymraeg er mwyn dadansoddi'r dystiolaeth a dderbyniwyd gan Post Brenhinol ccc yn rhan o'r ymchwiliad safonau, ynghyd ag ymrwymadau cyfredol ei gynllun iaith Gymraeg.

Darperir yn yr adran hon wybodaeth am yr ymrwymadau a geir yng nghynllun iaith Gymraeg y person perthnasol, sy'n cyfateb i'r safonau (boed hynny'n cyfateb i'r union ofynion sydd ynghlwm wrth y safonau ai peidio) ar gyfer pob gweithgaredd.

Wrth ddadansoddi ymrwymadau ei gynllun iaith Gymraeg cyfredol yn erbyn y safonau, dylid nodi nad oedd modd paru nifer o'r safonau mewn perthynas â gweithgareddau cyflenwi gwasanaethau, a hynny oherwydd natur fanwl y rheoliadau a gyhoeddwyd gan Lywodraeth Cymru. O dan rai amgylchiadau, mae'n bosibl bod y person perthnasol dan sylw yn ymrwymo i'r gofyniad neu'n cydymffurfio ag ef, ond nad yw hynny wedi ei ddatgan yn benodol yn ei gynllun iaith Gymraeg.

Dylid nodi bod y cynllun, a gymeradwywyd gan Fwrdd yr Iaith Gymraeg yn 2011, yn cynnwys cyfeiradau ac ymrwymadau sydd yn berthnasol hefyd i Swyddfa'r Post cyf, sydd bellach yn endid ar wahân fel y nodir uchod. Fodd bynnag, gan fod y cynllun yn dal i fod yn weithredol gan Post Brenhinol ccc, a nad yw wedi cael ei ddiwygio yn sgil y newidiadau a nodwyd, ystyrir yr ymrwymadau fel rhan o'r adroddiad safonau hwn.

Rhoddir crynodeb o'r dystiolaeth a dderbyniwyd gan Post Brenhinol ccc yn adran 4 yr adroddiad hwn. Roedd y dystiolaeth a gyflwynwyd yn cynnwys gwybodaeth ynghylch pa weithgareddau a wneir gan y person dan sylw, pa weithgareddau y mae'n eu gwneud yn Gymraeg ac i ba raddau y mae modd iddo gydymffurfio â'r safonau.

Post Brenhinol ccc

Gweithgaredd 1: Gohebiaeth a anfonir gan gorff Safonau ynghylch gohebiaeth a anfonir gan gorff [1-7]

Nododd Post Brenhinol ccc ei fod yn gwneud y gweithgaredd dan sylw a'i fod yn gwneud y gweithgaredd hwnnw yn Gymraeg.

Wrth ddadansoddi ymrwymadau cynllun iaith Gymraeg cyfredol y person dan sylw, roedd ymrwymadau'n cyfateb, boed yn rhannol neu'n llawn, i bob un o'r safonau ynghylch gohebiaeth a anfonir gan gorff.

Nododd Post Brenhinol ccc ei fod eisoes yn cydymffurfio'n llawn neu'n rhannol â nifer o'r safonau ynghylch gohebiaeth ac y byddai'n rhesymol ac yn gymesur gwneud safon 1 yn benodol gymwys iddo. Nododd hefyd pa safonau oedd yn benodol gymwys (yn yr ystyr eu bod yn berthnasol iddo). Dylid nodi mai swyddogaeth Comisiynydd y Gymraeg yw dod i gasgliadau ynghylch pa safonau a ddylai gael eu gwneud yn benodol gymwys i berson.

Nododd Post Brenhinol ccc ei fod o'r farn ei bod yn rhesymol ac yn gymesur gwneud safonau 4, 5 a 6 yn benodol gymwys iddo i'r graddau y mae'n gwneud yr elfennau hynny o ohebu yng Nghymru. Mewn perthynas â safon 7, nododd mai dim ond wrth ymateb i ohebiaeth Cymraeg mae'n cydymffurfio ar hyn o bryd.

Gweithgaredd 2: Galwadau ffôn i gorff ac oddi wrth gorff Safonau ynghylch galwadau ffôn i gorff ac oddi wrth gorff [8-22]

Nododd Post Brenhinol ccc ei fod yn gwneud y gweithgaredd dan sylw a'i fod yn gwneud y gweithgaredd hwnnw yn Gymraeg.

Wrth ddadansoddi ymrwymadau cynllun iaith Gymraeg cyfredol y person dan sylw, ar gyfartaledd roedd ymrwymadau'n cyfateb, boed yn rhannol neu'n llawn, i 53% o'r safonau ynghylch galwadau ffôn i gorff ac oddi wrth gorff.

Nododd Post Brenhinol ccc ei fod yn cydymffurfio'n llawn neu'n rhannol â nifer o'r safonau ynghylch galwadau ffôn gan esbonio bod pob galwad i'r ganolfan gyswllt neilltuol ar gyfer galwadau Cymraeg yn cael cyfarchiad Cymraeg. Ymhellach, mae galwadau i'r llinell arall yn clywed dewislen â'r iaith Gymraeg yn gyntaf a dewis penodol i barhau â'r alwad yn Gymraeg pan nodir bod yr alwad yn dod drwy linell ddaear o Gymru. Ategwyd bod y llinell Gymraeg yn cael ei hysbysebu ar wefan y person.

O'r herwydd, Post Brenhinol ccc ei fod o'r farn ei bod yn rhesymol a chymesur gwneud y safonau hyn yn benodol gymwys iddo i'r graddau y mae'n credu bod gwasanaeth ffôn i gwsmeriaid Cymraeg yn berthnasol i gefnogi ei ddyletswyddau ei Oblygiad Gwasanaeth Cyffredinol (OGC) fel y'i disgrifir yn Neddf Gwasanaethau Post 2011. Mae'r OGC yn cynnwys:

- O leiaf un dosbarthiad llythyrau bob dydd Llun i ddydd Sadwrn i bob cyfeiriad yn y DU
- O leiaf un casgliad llythyrau bob dydd Llun i ddydd Sadwrn o bob pwynt mynediad yn y DU a ddefnyddir i dderbyn llythyrau a phecynnau post i'w hanfon ymlaen
- Gwasanaethau post ar dariff fforddiadwy, unffurf ar draws y DU
- Gwasanaeth eitemau cofrestredig ar dariff cyhoeddus fforddiadwy
- Gwasanaeth eitemau yswiriedig ar dariff cyhoeddus fforddiadwy

Adroddiad Safonau Comisiynydd y Gymraeg – Cyrff Cyhoeddus: Cyffredinol 5 (Post Brenhinol ccc)

- Gwasanaeth post rhad ac am ddim i bobl ddall neu bobl rannol ddall
- Cludo deisebau ac anerchiadau deddfwriaethol yn rhad ac am ddim
- Pecynnau post hyd at 20kg

Gweithgaredd 3: Cyfarfodydd a gynhelir gan gorff nad ydynt yn agored i'r cyhoedd yn gyffredinol

Safonau ynghylch cyfarfodydd a gynhelir gan gorff nad ydynt yn agored i'r cyhoedd yn gyffredinol [23-29]

Nododd Post Brenhinol ccc ei fod yn gwneud y gweithgaredd dan sylw a'i fod yn gwneud y gweithgaredd hwnnw yn Gymraeg.

Wrth ddadansoddi ymrwymadau cynllun iaith Gymraeg cyfredol y person dan sylw, nid oedd ymrwymadau yn cyfateb i'r safonau ynghylch cyfarfodydd a gynhelir gan gorff nad ydynt yn agored i'r cyhoedd yn gyffredinol.

Nododd Post Brenhinol ccc ei fod o'r farn ei bod yn afresymol ac yn anghymesur gwneud y safonau hyn yn benodol gymwys iddo oherwydd rhesymau'n ymwneud ag ymarferoldeb. Nododd, serch hynny, ei fod bob amser yn ymdrechu i fodloni cais am gyfarfod yn Gymraeg ac yn parchu dewis iaith unigolyn neu unigolion.

Nododd Post Brenhinol ccc ei fod o'r farn na ddylid ymyrryd â threfniadau dewis iaith ar gyfer cyfarfodydd ffurfiol. Dylid nodi mai'r safonau gweithredu sy'n ymdrin â chyfarfodydd mewnol rhwng gweithwyr yn unig.

Gweithgaredd 4: Cyfarfodydd a drefnir gan gorff sy'n agored i'r cyhoedd

Safonau ynghylch cyfarfodydd a drefnir gan gorff sy'n agored i'r cyhoedd [30-34]

Nododd Post Brenhinol ccc ei fod yn gwneud y gweithgaredd dan sylw a'i fod yn gwneud y gweithgaredd hwnnw yn Gymraeg.

Wrth ddadansoddi ymrwymadau cynllun iaith Gymraeg cyfredol y person dan sylw, ar gyfartaledd roedd ymrwymadau'n cyfateb, boed yn rhannol neu'n llawn, i 80% o'r safonau ynghylch cyfarfodydd a drefnir gan gorff sy'n agored i'r cyhoedd.

Cadarnhaodd Post Brenhinol ccc ei fod eisoes yn cydymffurfio â safonau 30-34 mewn perthynas â'i gyfarfodydd yng Nghymru a'i fod o'r herwydd o'r farn ei bod yn rhesymol ac yn gymesur eu gwneud yn benodol gymwys iddo.

Gweithgaredd 5: Digwyddiadau cyhoeddus a drefnir neu a ariennir gan gorff

Safonau ynghylch digwyddiadau cyhoeddus a drefnir neu a ariennir gan gorff [35-36]

Nododd Post Brenhinol ccc nad yw'n gwneud y gweithgaredd dan sylw.

Wrth ddadansoddi ymrwymadau cynllun iaith Gymraeg cyfredol y person dan sylw, ar gyfartaledd roedd ymrwymadau'n cyfateb, boed yn rhannol neu'n llawn, i 50% o'r safonau ynghylch digwyddiadau cyhoeddus a drefnir neu a ariennir gan gorff.

**Gweithgaredd 6: Cyhoedduswydd a hysbysebu gan gorff
Safon ynghylch cyhoedduswydd a hysbysebu gan gorff [37]**

Nododd Post Brenhinol ccc ei fod yn gwneud y gweithgaredd dan sylw a'i fod yn gwneud y gweithgaredd hwnnw yn Gymraeg.

Wrth ddadansoddi ymrwymadau cynllun iaith Gymraeg cyfredol y person dan sylw, roedd ymrwymadau'n cyfateb, boed yn rhannol neu'n llawn, i'r safon ynghylch cyhoedduswydd a hysbysebu gan gorff.

Nododd Post Brenhinol ccc ei fod o'r farn ei bod yn afresymol ac yn anghymesur gwneud y safon hon yn benodol gymwys iddo oherwydd nad yw'n gwneud hysbysebion teledu yn Gymraeg ar hyn o bryd.

**Gweithgaredd 7: Corff yn arddangos deunydd yn gyhoeddus
Safonau ynghylch corff yn arddangos deunydd yn gyhoeddus [38-39]**

Nododd Post Brenhinol ccc ei fod yn gwneud y gweithgaredd dan sylw a'i fod yn gwneud y gweithgaredd hwnnw yn Gymraeg.

Wrth ddadansoddi ymrwymadau cynllun iaith Gymraeg cyfredol y person dan sylw, roedd ymrwymadau'n cyfateb, boed yn rhannol neu'n llawn, i bob un o'r safonau ynghylch corff yn arddangos deunydd yn gyhoeddus.

Cadarnhaodd Post Brenhinol ccc ei fod o'r farn ei bod yn rhesymol ac yn gymesur gwneud y safonau hyn yn benodol gymwys iddo a'i fod eisoes yn cydymffurfio â hwy mewn perthynas â'i flychau post yng Nghymru.

**Gweithgaredd 8: Corff yn llunio ac yn cyhoeddi dogfennau
Safonau ynghylch corff yn llunio ac yn cyhoeddi dogfennau [40-49]**

Nododd Post Brenhinol ccc ei fod yn gwneud y gweithgaredd dan sylw a'i fod yn gwneud y gweithgaredd hwnnw yn Gymraeg.

Wrth ddadansoddi ymrwymadau cynllun iaith Gymraeg cyfredol y person dan sylw, roedd ymrwymadau'n cyfateb, boed yn rhannol neu'n llawn, i 40% o'r safonau ynghylch corff yn llunio ac yn cyhoeddi dogfennau.

Nododd Post Brenhinol ccc nad yw o'r farn ei bod yn rhesymol nac yn gymesur gwneud detholiad o'r safonau hyn yn benodol gymwys iddo, sef safon 41(a) oherwydd natur a chwmpas ei fusnes; safon 42 oherwydd nad yw'n berthnasol iddo; a safon 47 oherwydd nad yw'r ddyletswydd yn glir yn ei dyb ef. Ni roddwyd rheswm dros ystyried bod safon 49 yn afresymol ac yn anghymesur.

Nododd Post Brenhinol ccc fod safonau pellach yn afresymol ac yn anghymesur ond roedd hynny naill ai oherwydd nad yw'r math hwnnw o ddogfen ar gael i'r cyhoedd neu am ei fod yn pryderu bod y ddyletswydd i gydymffurfio'n ymestyn y tu hwnt i ffiniau Cymru. Mynegodd Post Brenhinol ccc bryder hefyd ynghylch addasrwydd y safonau hyn i bersonau sy'n gweithredu ar draws y DU, ac yn wir, Ewrop a'r byd.

**Gweithgaredd 9: Corff yn llunio ac yn cyhoeddi ffurflenni
Safonau ynghylch corff yn llunio ac yn cyhoeddi ffurflenni [50-51]**

Nododd Post Brenhinol ccc ei fod yn gwneud y gweithgaredd dan sylw a'i fod yn gwneud y gweithgaredd hwnnw yn Gymraeg.

Adroddiad Safonau Comisiynydd y Gymraeg – Cyrff Cyhoeddus: Cyffredinol 5 (Post Brenhinol ccc)

Wrth ddadansoddi ymrwymadau cynlluniau iaith Gymraeg cyfredol y person dan sylw, ar gyfartaledd roedd ymrwymadau'n cyfateb, boed yn rhannol neu'n llawn, i 75% o'r safonau ynghylch corff yn llunio ac yn cyhoeddi ffurflenni.

Nododd Post Brenhinol ccc fod ffurflenni ar gael yn Gymraeg ar wefan y Post Brenhinol ar gyfer cwsmeriaid sy'n dymuno trefnu gwasanaeth ailgyfeirio a hawlio ar gyfer eitemau a gollwyd / nas dosbarthwyd.

Fodd bynnag, nododd Post Brenhinol ccc nad yw o'r farn ei bod yn rhesymol nac yn gymesur gwneud y safonau hyn yn benodol gymwys iddo.

Gweithgaredd 10: Gwefannau a gwasanaethau ar-lein corff Safonau ynghylch gwefannau a gwasanaethau ar-lein corff [52-57]

Nododd Post Brenhinol ccc ei fod yn gwneud y gweithgaredd dan sylw a'i fod yn gwneud y gweithgaredd hwnnw yn Gymraeg.

Wrth ddadansoddi ymrwymadau cynlluniau iaith Gymraeg cyfredol y person dan sylw, ar gyfartaledd roedd ymrwymadau'n cyfateb, boed yn rhannol neu'n llawn, i 67% o'r safonau ynghylch gwefannau a gwasanaethau ar-lein corff.

Nododd Post Brenhinol ccc ei fod yn cydymffurfio'n rhannol â'r safonau hyn ond ei fod o'r farn ei bod yn afresymol ac yn anghymesur gwneud pob un o'r safonau yn benodol gymwys iddo, ac eithrio safon 55.

Mynegodd bryder ynghylch cymesuredd â buddsoddi mewn cyfieithu pan fu 9,000 o ymweliadau â fersiynau Cymraeg ei wefannau yn ystod 2013-14, sydd yn ei dyb ef yn ddefnydd isel.

Oherwydd y lefel isel tybiedigy galw, ni ddatblygwyd ei ap i gynnwys cyfleuster dewis iaith ac ategodd nad yw'n rhan o'i OGC beth bynnag.

Gweithgaredd 11: Defnydd corff o'r cyfryngau cymdeithasol Safonau ynghylch defnydd corff o'r cyfryngau cymdeithasol [58-59]

Nododd Post Brenhinol ccc ei fod yn gwneud y gweithgaredd dan sylw a'i fod yn gwneud y gweithgaredd hwnnw yn Gymraeg.

Wrth ddadansoddi ymrwymadau cynllun iaith Gymraeg cyfredol y person dan sylw, nid oedd ymrwymadau'n cyfateb i'r safonau ynghylch defnydd corff o'r cyfryngau cymdeithasol.

Cadarnhaodd Post Brenhinol ccc y byddai'n ymateb yn Gymraeg i negeseuon Cymraeg a dderbynnir drwy'r cyfryngau cymdeithasol pe byddai hynny'n ymarferol bosib. Roedd yn pryderu na fyddai siaradwr Cymraeg ar gael bob amser i ymateb yn Gymraeg i negeseuon o'r fath ac roedd o'r farn bod y galw am dderbyn negeseuon Cymraeg yn isel. O'r herwydd, nid oedd o'r farn ei bod yn rhesymol nac yn gymesur gwneud y safonau hyn yn benodol gymwys iddo.

Gweithgaredd 12: Peiriannau hunanwasanaeth Safon ynghylch peiriannau hunanwasanaeth [60]

Nododd Post Brenhinol ccc nad yw'n gwneud y gweithgaredd dan sylw.

Wrth ddadansoddi ymrwymadau cynllun iaith Gymraeg cyfredol y person dan sylw, roedd

ymrwymiadau'n cyfateb, boed yn rhannol neu'n llawn, i'r safon ynghylch peiriannau hunanwasanaeth.

Gweithgaredd 13: Arwyddion a arddangosir gan gorff Safonau ynghylch arwyddion a arddangosir gan gorff [61-63]

Nododd Post Brenhinol ccc ei fod yn gwneud y gweithgaredd dan sylw a'i fod yn gwneud y gweithgaredd hwnnw yn Gymraeg.

Wrth ddadansoddi ymrwymadau cynllun iaith Gymraeg cyfredol y person dan sylw, ar gyfartaledd roedd ymrwymadau'n cyfateb, boed yn rhannol neu'n llawn, i 67% o'r safonau ynghylch arwyddion a arddangosir gan gorff.

Cadarnhaodd Post Brenhinol ccc fod ei arwyddion cyhoeddus yng Nghymru eisoes yn ddwyieithog a'i fod eisoes yn sicrhau bod ystyr a mynegiant yr arwyddion hynny yn gywir. O'r herwydd, roedd o'r farn y byddai'n rhesymol ac yn gymesur parhau i weithredu'r gofynion sydd ynghlwm wrth safonau 61 a 63 yng Nghymru yn rhesymol a chymesur.

Er iddo nodi ei fod yn rhoi amlygrwydd cyfartal i'r Gymraeg a'r Saesneg ar arwyddion, nid oedd o'r farn y byddai'n rhesymol nac yn gymesur gosod y Gymraeg yn gyntaf ar arwyddion yn unol â safon 62.

Gweithgaredd 14: Derbyng ymwelwyr i adeiladau'r corff Safonau ynghylch derbyn ymwelwyr i adeiladau'r corff [64-68]

Nododd Post Brenhinol ccc ei fod yn gwneud y gweithgaredd dan sylw a'i fod yn gwneud y gweithgaredd hwnnw yn Gymraeg.

Wrth ddadansoddi ymrwymadau cynllun iaith Gymraeg cyfredol y person dan sylw, ar gyfartaledd roedd ymrwymadau'n cyfateb, boed yn rhannol neu'n llawn, i 33% o'r safonau ynghylch derbyn ymwelwyr i adeiladau'r corff.

Nododd Post Brenhinol ccc ei fod yn darparu gwasanaeth derbynfa Cymraeg i ymwelwyr sy'n dymuno hynny, a lle bo hynny'n ymarferol bosibl. Nododd na allai warantu y byddai siaradwr Cymraeg ar gael bob amser ac felly nid oedd o'r farn ei bod yn rhesymol nac yn gymesur gwneud safon 64 yn benodol gymwys iddo.

Serch hynny, roedd o'r farn y byddai modd iddo weithredu safonau 65 - 68 ac y byddai eu gwneud yn benodol gymwys iddo yn rhesymol a chymesur.

Gweithgaredd 15: Corff yn gwneud hysbysiadau swyddogol Safonau ynghylch corff yn gwneud hysbysiadau swyddogol [69-70]

Nododd Post Brenhinol ccc ei fod yn gwneud y gweithgaredd dan sylw a'i fod yn gwneud y gweithgaredd hwnnw yn Gymraeg.

Wrth ddadansoddi ymrwymadau cynllun iaith Gymraeg cyfredol y person dan sylw, roedd ymrwymadau'n cyfateb, boed yn rhannol neu'n llawn, i bob un o'r safonau ynghylch corff yn gwneud hysbysiadau swyddogol.

Cadarnhaodd Post Brenhinol ccc fod safon 69 eisoes yn weithredol ganddo i raddau helaeth ganddo a'i fod o'r farn y byddai'n rhesymol ac yn gymesur ei gwneud yn benodol gymwys iddo. Er hynny, nid oedd o'r farn y byddai'n rhesymol nac yn gymesur gwneud safon 70 yn benodol gymwys iddo yn rhesymol a chymesur gan ei fod o'r farn y byddai gosod y Gymraeg o flaen y Saesneg yn mynd y tu hwnt i'r gofyniad i drin y ddwy iaith yn

gyfartal.

**Gweithgaredd 16: Corff yn dyfarnu grantiau
Safonau ynghylch corff yn dyfarnu grantiau [71-75]**

Nododd Post Brenhinol ccc nad yw'n gwneud y gweithgaredd dan sylw.

Wrth ddadansoddi ymrwymadau cynllun iaith Gymraeg cyfredol y person dan sylw, ar gyfartaledd roedd ymrwymadau'n cyfateb, boed yn rhannol neu'n llawn, i 17% o'r safonau ynghylch corff yn dyfarnu grantiau.

**Gweithgaredd 17: Corff yn dyfarnu contractau
Safonau ynghylch corff yn dyfarnu contractau [76-80]**

Nododd Post Brenhinol ccc nad yw'n gwneud y gweithgaredd dan sylw.

Wrth ddadansoddi ymrwymadau cynllun iaith Gymraeg cyfredol y person dan sylw, ar gyfartaledd roedd ymrwymadau'n cyfateb, boed yn rhannol neu'n llawn, i 17% o'r safonau ynghylch corff yn dyfarnu contractau.

**Gweithgaredd 18: Codi ymwybyddiaeth ynghylch gwasanaethau Cymraeg a ddarperir gan gorff
Safonau ynghylch codi ymwybyddiaeth ynghylch gwasanaethau Cymraeg a ddarperir gan gorff [81-82]**

Nododd Post Brenhinol ccc nad yw'n gwneud y gweithgaredd dan sylw.

Wrth ddadansoddi ymrwymadau cynllun iaith Gymraeg cyfredol y person dan sylw, roedd ymrwymadau'n cyfateb, boed yn rhannol neu'n llawn, i bob un o'r safonau ynghylch codi ymwybyddiaeth ynghylch gwasanaethau Cymraeg a ddarperir gan gorff.

Nododd Post Brenhinol ccc nad yw'n hybu argaeledd ei wasanaethau Cymraeg yn benodol, ond bod hynny'n digwydd yn naturiol drwy'r ddarpariaeth Gymraeg ei hun. Eglurodd fod manylion ei wasanaethau Cymraeg ar gael ar ei wefan a'i fod yn cynnig gwasanaeth Cymraeg dros y ffôn i'r sawl sy'n galw ei brif rif a bod hynny'n arwydd clir fod gwasanaeth Cymraeg ar gael.

Roedd o'r farn y byddai costau ynghlwm wrth fynd ati'n rhagweithiol i gynnal ymgyrchoedd cyhoeddusrwydd penodol ac na fyddai hynny'n gymesur â'r galw tybiedig am dderbyn y gwasanaethau hynny yn Gymraeg. Serch hynny, roedd o'r farn bod mwy y gallai ei wneud yn fewnol er mwyn hysbysu ymwelwyr â'i adeiladau yn well bod croeso iddynt gynnal eu busnes yn Gymraeg.

Dylid nodi bod adran 12(2)(b) Deddf yr Iaith Gymraeg 1993 yn nodi bod yn rhaid i gynlluniau iaith Gymraeg bennu ym mha ffyrdd y bydd sefydliadau'n sicrhau cyhoeddusrwydd i'r cynllun. Pwysleisia'r Comisiynydd nad yw'r mesur hwn yn elfen ddewisol o'r ddeddfwriaeth.

**Gweithgaredd 19: Hunaniaeth gorfforaethol corff
Safon ynghylch hunaniaeth gorfforaethol corff [83]**

Nododd Post Brenhinol ccc ei fod yn gwneud y gweithgaredd dan sylw a'i fod yn gwneud y gweithgaredd hwnnw yn Gymraeg.

Wrth ddadansoddi ymrwymadau cynllun iaith Gymraeg cyfredol y person dan sylw, nid oedd ymrwymadau'n cyfateb i'r safon ynghylch hunaniaeth gorfforaethol corff.

Adroddiad Safonau Comisiynydd y Gymraeg – Cyrff Cyhoeddus: Cyffredinol 5 (Post Brenhinol ccc)

Cadarnhaodd Post Brenhinol ccc ei fod eisoes yn arddel hunaniaeth gorfforaethol ddwyieithog yng Nghymru a'i fod yn fod o'r farn y byddai'n rhesymol ac yn gymesur gwneud y safon hon yn benodol gymwys iddo.

Gweithgaredd 20: Cyrsiau a gynigir gan gorff Safonau ynghylch cyrsiau a gynigir gan gorff [84-86]

Nododd Post Brenhinol ccc nad yw'n gwneud y gweithgaredd dan sylw.

Wrth ddadansoddi ymrwymadau cynllun iaith Gymraeg cyfredol y person dan sylw, nid oedd ymrwymadau'n cyfateb i'r safonau ynghylch cyrsiau a gynigir gan gorff.

Gweithgaredd 21: Systemau annerch cyhoeddus a ddefnyddir gan gorff Safonau ynghylch systemau annerch cyhoeddus a ddefnyddir gan gorff [87]

Nododd Post Brenhinol ccc nad yw'n gwneud y gweithgaredd dan sylw.

Wrth ddadansoddi ymrwymadau cynllun iaith Gymraeg cyfredol y person dan sylw, roedd ymrwymadau'n cyfateb, boed yn rhannol neu'n llawn, i'r safon ynghylch systemau annerch cyhoeddus a ddefnyddir gan gorff.

Safonau sy'n ymdrin â materion atodol yng nghyswllt y safonau cyflenwi gwasanaethau [155-160]

Nododd Post Brenhinol ccc ei fod o'r farn ei bod yn rhesymol ac yn gymesur gwneud detholiad o'r safonau hyn yn benodol gymwys iddo. Serch hynny, roedd ganddo bryderon cyffredinol ynghylch y safonau hynny sy'n gofyn am sicrhau bod copïau o ddogfennau penodol ar gael ym mhob un o'i swyddfeydd sy'n agored i'r cyhoedd. Nododd nad oedd o'r farn bod ei swyddfeydd yn addas ar gyfer gwneud hynny gan mai ardaloedd croesawu cwsmeriaid sy'n gweithredu fel desg neu giosg blaen ydynt.

At hynny, nid oedd Post Brenhinol ccc o'r farn y byddai'n rhesymol nac yn gymesur gwneud safon 157 yn benodol gymwys iddo gan nad oedd o'r farn y dylai orfod amlinellu a rhoi cyhoeddusrwydd i'r modd y mae'n cydymffurfio â'r safonau cyflenwi gwasanaethau sy'n ofynnol arno. Cadarnhaodd y byddai'n fodlon cyhoeddi'r safonau hynny ar y wefan ond na fyddai'n rhesymol nac yn gymesur gwneud mwy na hynny.

Nid oedd ychwaith o'r farn bod y gofyniad sydd ynghlwm wrth safon 158(4) ynghylch rhoi cyhoeddusrwydd i'r ffaith ei fod wedi cyhoeddi adroddiad blynyddol yn rhesymol nac yn gymesur a nododd nad oedd wedi bod yn gwneud hynny yn y gorffennol. Yn yr un modd, nid oedd o'r farn ei bod yn rhesymol nac yn gymesur gwneud cyhoeddi dogfen arall yn egluro sut y mae'n bwriadu cydymffurfio â'r safonau cyflenwi gwasanaethau yn unol â safon 159 yn benodol gymwys iddo. Ni ddarparwyd unrhyw resymau neilltuol pellach.

Safonau llunio polisi

Wrth ddadansoddi ymrwymadau cynllun iaith Gymraeg cyfredol Post Brenhinol ccc, roedd ymrwymadau'n cyfateb, boed yn rhannol neu'n llawn, i 30% o'r safonau llunio polisi.

Yng nghyswllt safonau 88-93, rhestrodd Post Brenhinol ccc yr hyn sy'n rhan o'i Oblegiad Gwasanaeth Cyffredinol a chadarnhaodd nad yw cyfleoedd i ddefnyddio'r Gymraeg nac ystyriaethau'n ymwneud â pheidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg yn ganolog i hyn. Er ei fod yn nodi ei fod yn ymroddedig i'r egwyddor o gynnig ei wasanaethau yn newis iaith y cwsmer, pwysleisiodd mai prin iawn yw'r cyfleoedd i lunio polisi lle bo modd gwahaniaethu rhwng grwpiau o gwsmeriaid ar sail iaith. Hynny yw, bydd

ei benderfyniadau polisi yn effeithio ar gwsmeriaid yn gyfartal yn ei dyb ef, waeth beth yw eu hiaith.

Cadarnhaodd Post Brenhinol ccc nad yw'n dyrannu grantiau nac yn cynnal ymchwil y bwriedir iddo gynorthwyo i wneud penderfyniadau polisi. Ymhellach, nododd nad yw'n yn ymgynghori'n gyhoeddus ynghylch ei benderfyniadau polisi. Nododd, serch hynny, enghraifft o ddarparu mynediad i swyddog gwasanaeth i gwsmeriaid sy'n siarad Cymraeg gan bwysleisio mai penderfyniad gwasanaeth fyddai hynny yn hytrach na pholisi.

Nododd Post Brenhinol ccc ei fod o'r farn ei bod yn afresymol ac yn anghymesur gwneud y safonau llunio polisi yn benodol gymwys iddo oherwydd nad yw'n ddigon perthnasol iddo yn ei dyb ef.

Safonau sy'n ymdrin â materion atodol yng nghyswllt y safonau llunio polisi [Dylid cyfeirio at safonau 161-166]

Yn yr un modd, nododd Post Brenhinol ccc nad yw'r safonau hyn yn berthnasol iddo ychwaith a'i fod o'r herwydd o'r farn ei bod yn afresymol ac yn anghymesur eu gwneud yn benodol gymwys iddo.

Safonau gweithredu [98-144]

Safonau ynghylch defnyddio'r Gymraeg o fewn gweinyddiaeth fewnol corff [98-111]

Wrth ddadansoddi ymrwymadau cynllun iaith Gymraeg cyfredol y person dan sylw, ar gyfartaledd roedd ymrwymadau'n cyfateb, boed yn rhannol neu'n llawn, i 7% o'r safonau ynghylch defnyddio'r Gymraeg o fewn gweinyddiaeth fewnol corff.

Yn gyffredinol, roedd Post Brenhinol ccc o'r farn ei fod yn hwyluso trafodaeth ac yn datrys unrhyw fater yn ymwneud ag amser cyflogai yn y gwaith yn Gymraeg, lle bo hynny'n ymarferol bosibl. Er hynny, nododd y byddai'n afresymol ac yn anghymesur ffurfioli'r gweithredoedd hyn ar ffurf safonau.

Cadarnhaodd nad yw'n gweithredu polisi ar ddefnyddio'r Gymraeg yn fewnol ar hyn o bryd. Nododd hefyd nad oedd o'r farn y byddai'n rhesymol nac yn gymesur gwneud hynny.

Nodwyd nad yw'n arfer ganddo ar hyn o bryd ddarparu'r dogfennau a'r ffurflenni a nodir yn safonau 99-104 yn Gymraeg ar hyn o bryd. Pwysleisiodd bod ganddo nifer fawr o gyflogeion, gan gynnwys nifer o staff a gyflogir dros dro, ac mai canran isel o staff (~5%) sy'n seiliedig yng Nghymru ar hyn o bryd. O'r herwydd roedd felly o'r farn na fyddai'n rhesymol nac yn gymesur gofyn i bob unigolyn p'un ai ydynt yn dymuno derbyn y dogfennau a ddisgrifir yn y safonau yn Gymraeg. Er hynny, cadarnhaodd y byddai modd iddo ddarparu'r ddogfennau hynny yn Gymraeg pe gwneid cais gan aelod o staff. Nododd mai darparu dogfennau yn Gymraeg ar sail galw yn hytrach nag ar sail gorfodaeth ar draws y cwmni fyddai'r ffordd fwyaf rhesymol a chymesur iddo.

Wrth ystyried gofynion safonau 99-104 ymhellach, nododd bod cyfyngiadau technegol yn ei rwystro rhag cydymffurfio â'r gofynion yn llawn ar hyn o bryd. Ychwanegodd na fyddai'r goblygiadau o ran cost sydd ynghlwm wrth ddatblygu systemau adnoddau dynol dwyieithog i'w alluogi i gydymffurfio yn gymesur â'r galw tebygol. Pwysleisiodd y byddai gorfodi'r sefydliad i gyflwyno newidiadau i'w holl brosesau gweinyddu adnoddau dynol yn cyfrannu at ei roi o dan anfantais gystadleuol sylweddol o gymharu â'i gymheiriaid, ac na ddylid ystyried ymyrraeth anghymesur a diangen yn y maes hwn.

Adroddiad Safonau Comisiynydd y Gymraeg – Cyrff Cyhoeddus: Cyffredinol 5 (Post Brenhinol ccc)

Roedd Post Brenhinol ccc o'r farn y byddai'n rhesymol ac yn gymesur cyhoeddi'r dogfennau a nodir yn safonau 105-11 yn Gymraeg ar sail galw gan staff yn unig.

Safonau ynghylch cwynion a wneir gan aelodau o staff corff [112-115]

Wrth ddadansoddi ymrwymadau cynllun iaith Gymraeg cyfredol y person dan sylw, nid oedd ymrwymadau'n cyfateb i'r safonau ynghylch cwynion a wneir gan aelodau o staff corff.

Amlygwyd yn y dystiolaeth nad yw Post Brenhinol ccc yn cydymffurfio â gofynion safonau 112-115 ar hyn o bryd.

Nid oedd o'r farn ei bod yn rhesymol nac yn gymesur gwneud y safonau dan sylw yn benodol gymwys iddo. Roedd o'r farn y byddai'n afresymol ac yn anghymesur ymyrryd yn ffurfiol ym mhrosesau adnoddau dynol cwmni preifat fel Post Brenhinol ccc, ac mai'r ffordd fwyaf rhesymol o ddarparu'r gwasanaethau hyn yn Gymraeg fyddau ar sail galw ymhlith y staff.

Serch hynny, nododd ei fod hwyluso trafodaeth ac yn datrys unrhyw fater yn ymwneud â'r Gymraeg yn y gweithle, lle bo hynny'n ymarferol bosibl. Nododd hefyd, pe byddai cyflogai sy'n siarad Cymraeg yn dymuno trafod mater gyda rheolwr sy'n siarad Cymraeg, y byddai'n rhesymol tybio y gellid cynnal y cyfarfod yn Gymraeg.

Safonau ynghylch corff yn disgyblu staff [116-119]

Wrth ddadansoddi ymrwymadau cynllun iaith Gymraeg cyfredol y person dan sylw, nid oedd ymrwymadau'n cyfateb i'r safonau ynghylch corff yn disgyblu staff.

Darparwyd tystiolaeth a oedd yn awgrymu mai â gofynion safon 116 yn unig oedd yn cydymffurfio ar hyn o bryd.

Nid oedd o'r farn ei bod yn rhesymol nac yn gymesur gwneud y safonau dan sylw yn benodol gymwys iddo. Roedd o'r farn y dylai weithredu gofynion y safonau dan sylw ar sail galw ymhlith y staff, ac o'r herwydd, nid oedd o'r farn ei bod yn rhesymol nac yn gymesur ymyrryd ym mhrosesau adnoddau dynol y cwmni yn yr achos hwn. Serch hynny, nododd y byddai'n rhesymol ac yn gymesur cynnal cyfarfodydd yn Gymraeg pe bai'r holl staff sy'n gysylltiedig â'r cyfarfod hwnnw yn medru'r iaith.

Safonau ynghylch technoleg gwybodaeth a deunyddiau cymorth a ddarperir gan gorff, ac ynghylch y fewnwyd [120-126]

Wrth ddadansoddi ymrwymadau cynllun iaith Gymraeg cyfredol y person dan sylw, nid oedd ymrwymadau'n cyfateb i'r safonau ynghylch technoleg gwybodaeth a deunyddiau cymorth a ddarperir gan gorff, ac ynghylch y fewnwyd.

Nid oedd Post Brenhinol ccc o'r farn y byddai'n rhesymol nac yn gymesur gwneud y safonau dan sylw yn benodol gymwys iddo.

Wrth ystyried gofynion safon 120, nododd Post Brenhinol ccc ei fod yn darparu gwirydd sillafu a gramadeg Cysgliad i staff y ganolfan gyswllt iaith Gymraeg ym Mangor ar hyn o bryd. Fodd bynnag, nododd y byddai'n afresymol ac yn anghymesur gweithredu'r safon ar draws y cwmni.

Gan ystyried safonau 121-126, cadarnhaodd nad yw'n gweithredu system fewnwyd oedd ar gael yn Gymraeg ar hyn o bryd. Roedd o'r farn y byddai'n afresymol ac yn anghymesur cyfieithu tudalennau'r fewnwyd i'r Gymraeg, gan mai canran fach iawn o'r gweithlu sydd â

sgiliau yn y Gymraeg.

Safonau ynghylch corff yn meithrin sgiliau yn y Gymraeg drwy gynllunio a hyfforddi ei weithlu [127-135]

Wrth ddadansoddi ymrwymadau cynllun iaith Gymraeg cyfredol y person dan sylw, ar gyfartaledd roedd ymrwymadau'n cyfateb, boed yn rhannol neu'n llawn, i 56% o'r safonau ynghylch corff yn meithrin sgiliau yn y Gymraeg drwy gynllunio a hyfforddi ei weithlu.

Cadarnhaodd Post Brenhinol ccc ei fod yn asesu sgiliau Cymraeg ei gyflogeion, a hynny fel rhan o'r broses gyfweld ar gyfer swyddi sydd â gofynion Cymraeg e.e. Pennaeth Cysylltiadau Allanol Cymru.

Wrth ystyried safon 128, nododd y gall yr hyfforddiant dan sylw gael ei gynnal yn Gymraeg os yw'r holl gyflogeion sy'n cymryd rhan yn siarad Cymraeg. Nododd mai i staff y ganolfan gwasanaeth i gwsmeriaid yn Mangor yn unig y dylai'r safon dan sylw fod yn berthnasol.

Nododd y caiff hyfforddiant ar gyfer rolau sy'n wynebu cwsmeriaid yn y ganolfan gyswllt ym Mangor ei gynnal yn Gymraeg. Er hynny, cadarnhaodd nad yw'n darparu hyfforddiant yn Gymraeg yn y meysydd a nodir yn safon 129 i'w holl staff yng Nghymru, nac yn darparu cyfleoedd iddynt ddysgu neu wella eu sgiliau Cymraeg yn unol â safonau 130-131 ar hyn o bryd.

At hynny, nododd ei fod yn cydymffurfio'n rhannol â gofynion safon 132, a hynny gan fod ei rheolwr polisi iaith Cymraeg yn cydweithio â rhanddeiliaid mewnol ar draws y sefydliad i godi ymwybyddiaeth o'i ddarpariaeth Gymraeg bresennol.

Nid oedd o'r farn ei bod yn rhesymol nac yn gymesur gwneud y safonau dan sylw yn benodol gymwys iddo yn rhesymol a chymesur am nad oedd o'r farn y dylai ymyrraeth o'r math hwn ddigwydd yng nghyswllt ei weithrediadau busnes.

Safonau ynghylch recriwtio ac apwyntio [136-140]

Wrth ddadansoddi ymrwymadau cynllun iaith Gymraeg cyfredol y person dan sylw, ar gyfartaledd roedd ymrwymadau'n cyfateb, boed yn rhannol neu'n llawn, i 38% o'r safonau ynghylch recriwtio ac apwyntio.

Nid oedd Post Brenhinol ccc o'r farn ei bod yn rhesymol nac yn gymesur gwneud y safonau dan sylw yn benodol gymwys iddo.

Nid oedd yn amlwg o'r dystiolaeth a oedd gan Post Brenhinol ccc unrhyw fethodoleg ffurfiol er mwyn penderfynu ynghylch cynnwys anghenion sgiliau Cymraeg wrth hysbysebu swydd wag neu swydd newydd. Er hynny, cadarnhaodd ei fod yn dynodi'r Gymraeg fel sgil hanfodol mewn rhai swyddi. Yn fwy penodol, nododd fod sgiliau Cymraeg yn ofynnol ar gyfer swyddi yng nghanolfan gwasanaeth i gwsmeriaid Cymraeg y Post Brenhinol ym Mangor yn ogystal ag ar gyfer swydd Pennaeth Cysylltiadau Allanol y Gorllewin.

Nododd fod y ganolfan gyswllt Gymraeg ym Mangor wedi bod yn recriwtio drwy asiantaethau yn y blynyddoedd diwethaf, a hynny am swyddi dros dro gan mwyaf. Nododd nad oedd hysbysebion y swyddi hyn ar gael yn Gymraeg ar wefan yr asiantaethau dan sylw. At hynny, cadarnhaodd fod Post Brenhinol ccc eisoes yn cyhoeddi hysbysebion dwyieithog, yn y ganolfan waith neu mewn papurau newydd lleol, ar gyfer swyddi contract llawn amser a leolir yn y ganolfan gyswllt ym Mangor. Nododd bod yr holl ddogfennaeth recriwtio a nodir yn safon 137A yn cael ei chyhoeddi yn Gymraeg ar bob swydd yng

Adroddiad Safonau Comisiynydd y Gymraeg – Cyrff Cyhoeddus: Cyffredinol 5 (Post Brenhinol ccc)

Nghymru ar hyn o bryd.

Nid oedd yn arfer cyfredol i ofyn i ymgeiswyr swyddi mewn ffurflen gais a fyddent yn dymuno cael cyfweiliad yn Gymraeg. Er hynny, cadarnhaodd y cynhelir pob cyfweiliad yn Gymraeg ar gyfer swyddi sy'n dynodi'r Gymraeg fel sgil hanfodol, a hynny er mwyn sicrhau bod gan y darpar ymgeiswyr y sgiliau iaith briodol i gyflawni eu dyletswyddau.

Safonau ynghylch arwyddion a arddangosir yng ngweithle corff [141-143]

Wrth ddadansoddi ymrwymadau cynllun iaith Gymraeg cyfredol y person dan sylw, ar gyfartaledd roedd ymrwymadau'n cyfateb, boed yn rhannol neu'n llawn, i 67% o'r safonau ynghylch arwyddion a arddangosir yng ngweithle corff.

Nodwyd bod yr holl arwyddion sy'n cael eu harddangos y tu mewn i adeiladau'r person yng Nghymru yn Gymraeg. Cadarnhawyd bod yr holl arwyddion yng Nghymru wedi'u gosod fel mai'r testun Cymraeg sy'n debygol o gael ei ddarllen gyntaf neu fel nad yw'r Gymraeg yn cael ei thrin yn llai ffafriol na'r Saesneg.

Safon ynghylch cyhoeddiadau a negeseuon sain yng ngweithle corff [144]

Wrth ddadansoddi ymrwymadau cynllun iaith Gymraeg cyfredol y person dan sylw, nid oedd yr ymrwymadau'n cyfateb i'r safon ynghylch cyhoeddiadau a negeseuon sain yng ngweithle corff.

Nid oedd Post Brenhinol ccc o'r farn ei bod yn rhesymol nac yn gymesur gwneud y safon dan sylw yn benodol gymwys iddo yn rhesymol a chymesur, am nad yw o'r farn ei fod yn gwneud cyhoeddiadau a negeseuon sain yn y gweithle.

Safonau sy'n ymdrin â materion atodol yng nghyswilt y safonau gweithredu [167-172]

Roedd Post Brenhinol ccc o'r farn ei bod yn rhesymol ac yn gymesur gwneud detholiad o'r safonau dan sylw yn benodol gymwys iddo.

Nododd na fyddai'n briodol rhoi copi o'r ddogfen sy'n cofnodi'r safonau gweithredu y byddai o dan ddyletswydd i gydymffurfio â hwy ym mhob swyddfa sydd yn agored i'r cyhoedd.

Ymhellach, roedd o'r farn na ddylid gwneud safonau 168-169 na safon 171 yn benodol gymwys iddo, a hynny am nad oedd o'r farn bod gofynion nifer o'r safonau gweithredu cysylltiedig yn rhesymol nac yn gymesur.

Safonau hybu [145-146]

Nid oedd Post Brenhinol ccc yn dymuno cydsynio i fod yn gymwysadwy i safonau hybu.

Safonau cadw cofnodion [147-154]

Wrth ddadansoddi ymrwymadau cynllun iaith Gymraeg cyfredol y person dan sylw, ar gyfartaledd roedd ymrwymadau'n cyfateb i 88% o'r safonau ynghylch cadw cofnodion gan gorff.

Cadarnhaodd Post Brenhinol ccc fod rhai o'r gofynion sydd ynghlwm wrth y safonau cadw cofnodion, megis cadw cofnod o gwynion a dderbyniwyd, eisoes yn weithredol ganddo ac

y byddai'n rhesymol a chymesur gwneud detholiad o'r safonau hyn yn benodol gymwys iddo.

Serch hynny, mynegodd bryderon ynghylch y safonau cadw cofnodion sy'n ddibynnol ar safonau eraill, a hynny am nad yw o'r farn y byddai'n rhesymol nac yn gymesur gwneud y safonau cysylltiedig hynny'n benodol gymwys iddo yn rhesymol a chymesur. O'r herwydd, nid oedd Post Brenhinol ccc o'r farn y byddai'n rhesymol nac yn gymesur gwneud y safonau hyn yn benodol gymwys iddo ychwaith.

Safonau sy'n ymdrin â materion atodol yng nghyswllt y safonau cadw cofnodion [175-176]

Nododd Post Brenhinol ccc ei fod yn cydymffurfio â'r mwyafrif o'r gofynion ynghlwm wrth y safonau hyn a'i fod o'r farn ei bod yn rhesymol ac yn gymesur eu gwneud yn benodol gymwys iddo. Serch hynny, nid oedd o'r farn ei bod yn rhesymol nac yn gymesur rhoi copi o'r ddogfen sy'n cofnodi'r safonau cadw cofnodion y bydd o dan ddyletswydd i gydymffurfio â hwy ym mhob un o'i swyddfeydd sy'n agored i'r cyhoedd. Ni ddarparwyd unrhyw resymau penodol am hyn.

5 Tystiolaeth a dderbyniwyd gan aelodau o'r cyhoedd

Derbyniwyd 172 o ymatebion gan aelodau'r cyhoedd i'r ymchwiliadau safonau a gynhaliwyd gan Gomisiynydd y Gymraeg mewn perthynas â'r personau a ddaw o fewn yr adroddiad safonau hwn. Derbyniwyd 94 o ymatebion i'r ymchwiliad safonau gan unigolion a ddewisodd gwblhau holiadur a ddarparwyd ar eu cyfer gan Gomisiynydd y Gymraeg ar y wefan.

Derbyniwyd 78 ymateb pellach yn seiliedig ar dempled o ymateb safonol a gyhoeddodd Cymdeithas yr Iaith Gymraeg; yn yr achos hwn roedd yr holl ymatebion yr un fath. Mewn chwech o achosion, derbyniwyd ymateb gan unigolion ddwywaith. Derbyniwyd dau ymateb gan fudiadau neu sefydliadau eraill⁴ Mae'r Comisiynydd wedi rhoi sylw i bob ymateb a dderbyniwyd.

Ceir rhestr lawn o'r ymatebwyr a oedd yn fodlon i'w hymatebion gael eu cyhoeddi yn Atodiad B.

Mae Ffigur 1 yn dangos o ble daeth yr ymatebwyr yn ôl eu grŵp a'u lleoliad daearyddol.

Ffigur 1 Nifer yr ymatebion i'r ymchwiliad safonau yn ôl lleoliad⁵

Lleoliadau	Nifer	Canran (%)
Abertawe	8	5%
Blaenau Gwent	0	0%
Bro Morgannwg	10	6%
Caerffili	5	3%
Casnewydd	1	1%
Castell-nedd Port Talbot	2	1%
Ceredigion	18	10%
Conwy	9	5%
Caerdydd	17	10%
Gwynedd	35	20%
Merthyr Tudful	2	1%
Pen-y-bont ar Ogwr	1	1%
Powys	5	3%
Rhondda Cynon Taf	3	2%
Sir Benfro	4	2%
Sir Ddinbych	10	6%
Sir Fynwy	2	1%

⁴ Ceir rhestr o'r mudiadau/sefydliadau hynny yn Atodiad B yr adroddiad safonau.

⁵ Mae'r ystadegau hyn yn cynnwys yr holl ymatebion a ddaeth drwy'r holiadur, ynghyd â thempled Cymdeithas yr Iaith Gymraeg.

Sir Gaerfyrddin	4	2%
Sir y Fflint	4	2%
Torfaen	2	1%
Wrecsam	8	5%
Ynys Môn	13	8%
Tu allan i Gymru	5	3%
Heb ateb	4	2%
Cyfanswm	172	100%

Ymateb y cyhoedd i'r ymchwiliad safonau a gynhelir mewn perthynas â Chyrff Cyhoeddus: Cyffredinol (5)

Safonau cyflenwi gwasanaethau

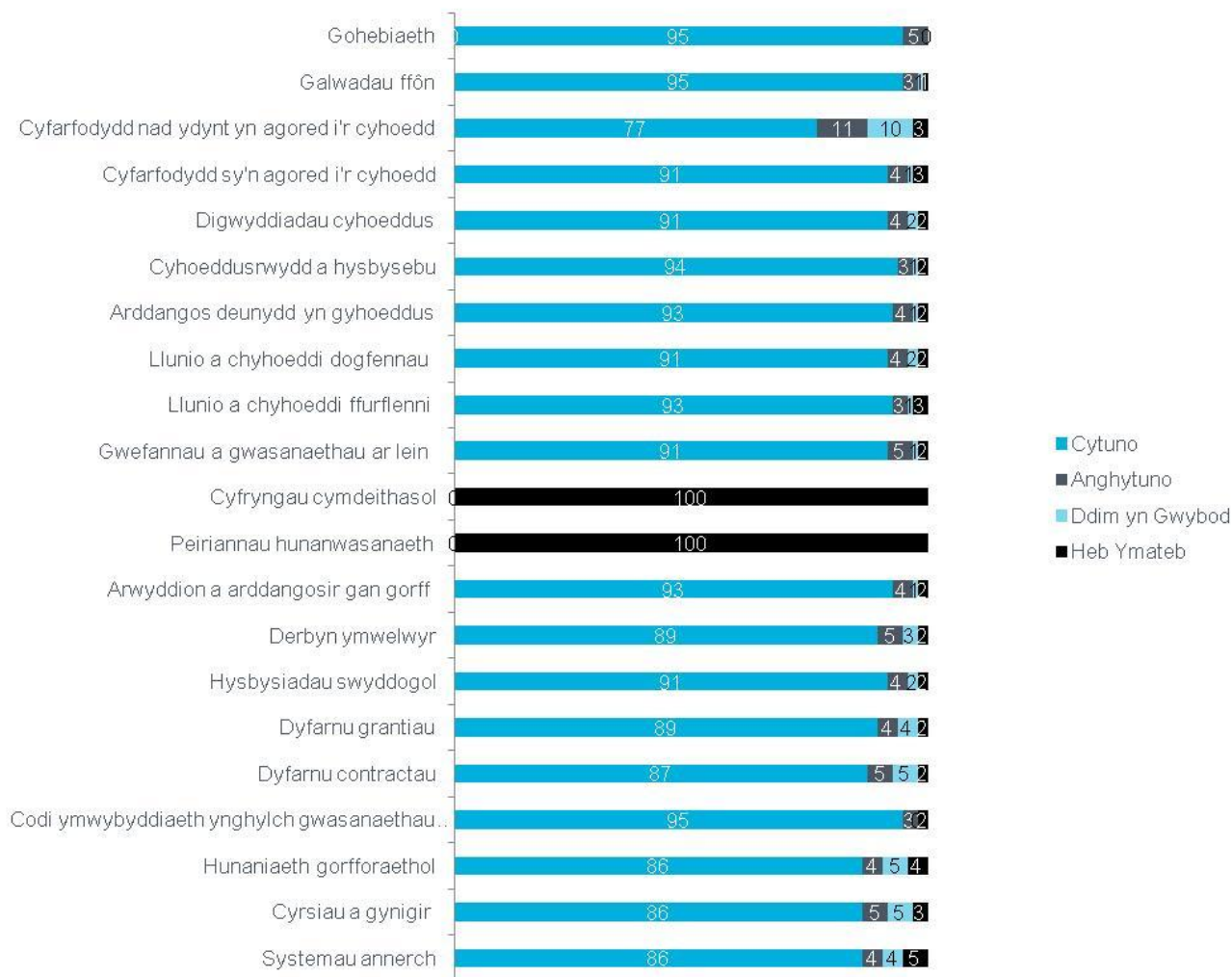
Wrth geisio barn y cyhoedd ar resymoldeb a chymesuredd y gofynion sydd ynghlwm â'r safonau cyflenwi gwasanaethau, gofynnwyd iddynt ymateb i'r cwestiwn isod yn yr holiadur:

A ydych yn cytuno neu'n anghytuno y dylai'r sefydliadau dan sylw fod yn cynnal gweithgareddau safonau cyflenwi gwasanaethau yn Gymraeg, er mwyn eich galluogi chi fel aelod o'r cyhoedd i ddefnyddio'r Gymraeg yn y sefyllfaoedd canlynol?

Wrth ateb y cwestiwn hwn yn rhan o'r holiadur, rhoddwyd cyfle i'r cyhoedd ymateb fesul gweithgaredd sydd o fewn cwmpas safonau cyflenwi gwasanaethau.

Mae Ffigur 2 yn dangos amrywiaeth yr ymatebion a gafwyd.

Ffigur 2 Ymateb i gwestiwn 1 yr holiadur - Safonau cyflenwi gwasanaethau⁶

Safonau llunio polisi

Wrth geisio barn y cyhoedd ar resymoldeb a chymesuredd y gofynion sydd ynghlwm â'r safonau llunio polisi, gofynnwyd iddynt ymateb i'r cwestiwn isod yn yr holiadur:

A ydych yn cytuno neu'n anghytuno y dylai penderfyniadau polisi'r sefydliadau dan sylw wella'r cyfleoedd sydd i chi ddefnyddio'r Gymraeg a sicrhau gwell triniaeth i'r Gymraeg?

O'r 94 a ymatebodd drwy'r holiadur ar wefan y Comisiynydd, roedd 97% (91) wedi ateb y cwestiwn hwn. O'r 91 a ymatebodd, roedd 91% (83) yn cytuno gyda'r uchod.

Dengys y ffigur isod sut yr ymatebodd aelodau'r cyhoedd i'r cwestiwn hwn:

⁶ Ni ofynnwyd cwestiynau mewn perthynas â chyfyngau cymdeithasol na pheiriannau hunanwasanaeth.

Ffigur 3 Ymateb i gwestiwn 3 yr holiadur - Safonau llunio polisi⁷

Safonau gweithredu

Wrth geisio barn y cyhoedd ar resymoldeb a chymesuredd y gofynion sydd ynghlwm â'r safonau gweithredu, gofynnwyd iddynt ymateb i'r cwestiwn isod yn yr holiadur:

A ydych yn cytuno neu'n anghytuno y dylai'r sefydliadau dan sylw orfod hwyluso defnyddio'r Gymraeg yn unol â'r safonau gweithredu?

O'r 94 a ymatebodd drwy'r holiadur ar wefan y Comisiynydd, roedd 98% (92) wedi ateb y cwestiwn hwn. O'r 92 a ymatebodd, roedd 92% (85) yn cytuno gyda'r uchod.

Dengys y ffigur isod sut yr ymatebodd aelodau'r cyhoedd i'r cwestiwn hwn:

Ffigur 4 Ymateb i gwestiwn 4 yr holiadur - Safonau gweithredu⁸

⁷ Noder bod yr ystadegau hyn yn ymwneud â'r ymatebwyr a oedd wedi ateb y cwestiwn hwn.

⁸ Noder bod yr ystadegau hyn yn ymwneud â'r ymatebwyr a oedd wedi ateb y cwestiwn hwn.

Safonau cadw cofnodion

Wrth geisio barn y cyhoedd ar resymoldeb y gofynion sydd ynghlwm â'r safonau cadw cofnodion, gofynnwyd iddynt ymateb i'r cwestiwn isod yn yr holiadur:

A ydych yn cytuno neu'n anghytuno y dylai'r sefydliadau dan sylw gadw cofnod yn dweud sut y mae'n cadw at safonau'r Gymraeg a chadw cofnodion am gwynion?

O'r 94 a ymatebodd drwy'r holiadur ar wefan Comisiynydd y Gymraeg, roedd 98% (92) wedi ateb y cwestiwn hwn. O'r 92 a ymatebodd, roedd 91% (84) yn cytuno y dylai'r ddyletswydd hon gael ei gosod ar y personau perthnasol dan sylw.

Dengys y ffigur isod sut yr ymatebodd aelodau'r cyhoedd i'r cwestiwn hwn:

Ffigur 5 Ymateb i gwestiwn 5 yr holiadur - Safonau cadw cofnodion⁹

Sylwadau pellach

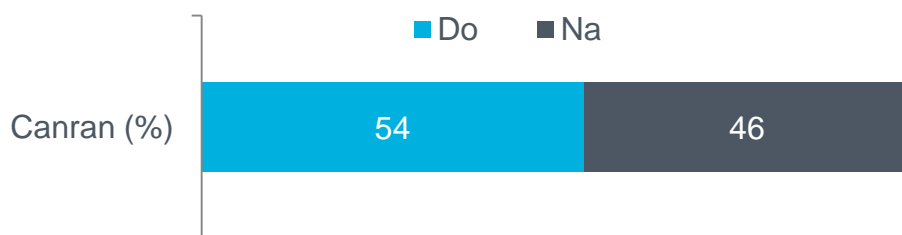
Yn ogystal â darparu ymatebion i gwestiynau penodol ar bwnc yr ymchwiliad safonau, rhoddwyd cyfle i'r cyhoedd nodi unrhyw safonau ychwanegol yr oeddynt o'r farn y dylid eu pennu a'u gwneud yn benodol gymwys i'r personau perthnasol dan sylw, ynghyd ag unrhyw sylwadau pellach a oedd yn berthnasol i'r ymchwiliad safonau hwn.

O'r 94 a ymatebodd drwy'r holiadur ar wefan y Comisiynydd, darparodd 54% (51) ohonynt sylwadau ychwanegol i'w hystyried gan Gomisiynydd y Gymraeg yn rhan o'r ymchwiliad safonau.

⁹ Noder bod yr ystadegau hyn yn ymwneud â'r ymatebwyr a oedd wedi ateb y cwestiwn hwn.

Ffigur 6 Sylwadau pellach a ddarparwyd gan aelodau'r cyhoedd

Yn yr un modd â'r cylchoedd blaenorol, roedd yr ymatebion a dderbyniwyd yn gyffredinol gefnogol i'r cysyniad o bennu safonau, a hynny er mwyn sicrhau hawliau clir i siaradwyr Cymraeg mewn perthynas â'r gwasanaethau Cymraeg a ddarperir gan yr holl sefydliadau sydd wedi eu cynnwys yng nghylch 3.

Mynegwyd cryn awydd unwaith eto gan y cyhoedd i sicrhau bod y safonau a gaiff eu pennu yn rhai sy'n glir, cadarn a dealladwy i bobl gyffredin. Ategwyd hynny gan nodi mai drwy hynny'n unig y sicrheir y caiff hawliau siaradwyr Cymraeg eu diogelu.

Amlinellir isod brif themâu'r ymatebion a dderbyniwyd a oedd o blaid gwneud y safonau'n benodol gymwys:

- Yr angen i sicrhau bod pob sefydliad sydd yn darparu gwasanaethau yng Nghymru yn ddarostyngedig i ofynion Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011, gan osgoi'r anghysonderau posibl a ddaw o weithredu dwy gyfundrefn statudol.
- Yr angen i sicrhau bod safonau yn sicrhau darpariaeth o wasanaethau Cymraeg yn ddiofyn, gan sicrhau bod y cysyniad o gynig rhagweithiol yn gyson drwyddi draw.
- Sicrhau nad yw'r broses o ddyfarnu neu ddelio â thendr neu gontract uwchlaw'r angen am osod amodau iaith Gymraeg ar y grantiau/contractau a ddosberthir gan sefydliadau sydd wedi'u cynnwys yng nghylch 3.
- Yr angen i sicrhau bod safonau perthynas â gwasanaeth wyneb-yn-wyneb yn mynd y tu hwnt i brif dderbynfeydd a chyfarfodydd personol sydd wedi eu trefnu ymlaen llaw.
- Yr angen i sicrhau eglurder bod y diffiniad o gyfarfodydd personol yn cynnwys pob cyswllt wyneb-yn-wyneb.
- Yr angen i bennu safon sydd yn gosod gofynion clir ar bolisïau recriwtio sefydliadau.

Derbyniwyd rhai ymatebion gan aelodau'r cyhoedd a oedd yn mynegi gwrthwynebiad cyffredinol i ddyletswyddau iaith.

Amlinellir prif themâu'r ymatebion a dderbyniwyd a oedd yn erbyn gwneud y safonau'n benodol gymwys isod:

- Yr angen i ystyried yr hinsawdd economaidd bresennol, a'r modd y caiff arian cyhoeddus ei wario ar y Gymraeg.
- Blaenoriaethu meysydd polisi eraill dros y Gymraeg.
- Perthnasedd y Gymraeg yng Nghymru.
- Anghytuno â'r gofyniad y dylai'r Gymraeg ymddangos neu gael ei chyhoeddi'n gyntaf.
- Biwrocratiaeth y gofynion.

Safonau cyflenwi gwasanaethau

Derbyniwyd nifer o ymatebion oedd o'r farn y dylai bob un o'r sefydliadau yng nghylch 3 orfod gohebu â'r cyhoedd yng Nghymru drwy gyfrwng y Gymraeg. Aeth rhai ymatebwyr ymlaen i nodi pwysigrwydd sicrhau mai cyfeiriadau a ffurfiau Cymraeg a ddefnyddir wrth ohebu ag unigolyn yn Gymraeg. Roeddent o'r farn y byddai hyn yn gam sylweddol tuag at hybu'r iaith Gymraeg ac i annog dinasyddion i ddefnyddio'r fersiwn Gymraeg o leoliadau.

Cred un ymatebwr bod y ddarpariaeth gan gymdeithasau tai o ran gohebu'n Gymraeg i denantiaid yn dameidiog, a bod angen sicrhau bod dyletswyddau clir arnynt yn hynny o beth. Yn yr un modd, cyfeiriodd rhai at bwysigrwydd gosod y dyletswyddau hyn ar y gwasanaethau post. Er hynny, roedd un ymatebwr o'r farn bod y safonau fel y'u drafftiwyd yn anymarferol mewn ardaloedd lle mai'r Gymraeg yw'r iaith fwyafrifol. Yn yr un modd, derbyniwyd rhai sylwadau oedd yn nodi mai ar gais yn unig y dylid darparu'r gwasanaeth yn Gymraeg, a hynny am resymau amgylcheddol ac economaidd.

Wrth ystyried y safonau mewn perthynas â chyfarfodydd neu ddigwyddiadau cyhoeddus, roedd nifer helaeth o'r ymatebwyr o'r farn y dylid sicrhau bod gan siaradwyr Cymraeg yr hawl i fynegi eu hunain yn y Gymraeg, ac felly y dylid sicrhau bod gofyniad arnynt i ddarparu gwasanaeth cyfieithu ar y pryd, neu gynnal y cyfarfod yn Gymraeg. Roedd eraill o'r farn y dylid sicrhau'r gwasanaeth hwnnw pan fo galw digonol am y gwasanaeth.

Cyflwynwyd pryderon ynghylch cwmpas y safonau mewn perthynas â chyfarfodydd rhwng corff ac unigolyn, a hynny gyda golwg ar wasanaethau cownteri a ddarperir mewn swyddfeydd post. Dymuna'r ymatebwr hwn i Weinidogion Cymru sicrhau bod y gwasanaethau hynny wedi eu cynnwys o fewn y diffiniad.

Pwysleisiwyd pwysigrwydd sicrhau gwasanaeth derbynfa gyflawn drwy gyfrwng y Gymraeg. Mynegwyd rhwystredigaeth gan rai ynglŷn â'r gwasanaeth a ddarperir ar hyn o bryd, gyda nifer o dderbynfeydd yn cyfarch yn Gymraeg ond methu delio'n llawn â'u hymholiadau hwy. Roedd eraill o'r farn y gallai'r gofyniad hwn fod yn her sylweddol i nifer o sefydliadau sydd yn gweithredu nifer o dderbynfeydd tu hwnt i'w prif dderbynfa. Cafodd y sylwadau hyn eu hategu mewn perthynas â gwasanaeth ffôn nifer o'r sefydliadau sydd yn rhan o gylch 3.

Yng nghyd-destun y safonau'n ymwneud â chynhyrchu dogfennau a ffurflenni, roedd nifer o ymatebwyr yn ystyried ei bod yn fwy na rhesymol disgwyl i'r sefydliadau yng nghylch 3 sicrhau bod y cyhoeddiadau hynny ar gael yn Gymraeg. Aeth un ymatebwr ymlaen i nodi bod modd i ddogfennau a ffurflenni gael eu cynhyrchu fel dogfennau dwyieithog ar-lein yn unig erbyn hyn, a thrwy hynny sicrhau bod costau cynhyrchu'n llawer is. Er hynny, roedd rhai o'r farn y dylai fod elfen gref o flaenoriaethu yma, a hynny ar sail y gynulleidfa darged, gydag eraill o'r farn mai ar gais yn unig y dylai'r dogfennau hyn gael eu cynhyrchu yn Gymraeg.

Derbyniwyd nifer o ymatebion gan y cyhoedd oedd yn amlygu pwysigrwydd sicrhau bod y sefydliadau dan sylw yn sicrhau arwyddion dwyieithog ar bob achlysur. Aeth rhai o'r ymatebwyr hynny ymlaen i nodi pwysigrwydd sicrhau mai'r Gymraeg fyddai'n cael blaenoriaeth, a hynny er mwyn sicrhau cysondeb ieithyddol ar draws Cymru. Er hynny, derbyniwyd rhai sylwadau oedd o'r farn na ddylid gweithredu yn y modd hwnnw, a hynny er mwyn sicrhau na fyddai unrhyw ddryswch i'r di-Gymraeg ac ymwelwyr i Gymru. Wrth ystyried gwefannau a gwasanaethau ar-lein a ddarperir gan sefydliadau cylch 3, roedd cefnogaeth gref ar y cyfan i sicrhau gwefannau dwyieithog, a hynny gan ystyried y cynnydd yn y gwasanaethau a gynigir drwy'r cyfrwng hwn bellach, gyda rhai achosion pan

fo'r gwasanaethau hynny ar gael drwy'r cyfrwng hwnnw'n unig.

Aeth rhai ymlaen i nodi'r problemau a geir gan sefydliadau sydd yn defnyddio ffeil cyfeiriadau Grŵp y Post Brenhinol, a hynny oherwydd diffyg cysondeb yn y gronfa ddata honno (PAF) o ran enwau lleoedd Cymraeg. Golyga hyn fod nifer o ffurflenni neu lythyrau a dderbynnir ganddynt â chyfeiriadau uniaith Saesneg arnynt, ac a fyddai'n peri iddynt fethu â chydymffurfio â'r safonau.

Safonau llunio polisi

Pwysleisiodd nifer o'r ymatebwyr bod yn rhaid i bolisiâu'r sefydliadau dan sylw arddel yr egwyddor o gydraddoldeb, gan sicrhau eu bod yn cyflogi digon o siaradwyr Cymraeg er mwyn gallu darparu gwasanaethau yn yr iaith honno.

Safonau gweithredu

Derbyniwyd tystiolaeth gan nifer oedd o'r farn ei bod yn gwbl resymol ac yn gymesur i'r lefel uchaf o safonau gweithredu gael eu gosod ar y cyrff hynny sydd wedi'u cynnwys yng nghylch 3, a hynny gan ystyried bod y cyrff hyn yn derbyn arian cyhoeddus sylweddol neu'n gwmnïau a ddylai weithredu er budd y cyhoedd.

Er hynny, roedd un ymatebwr o'r farn nad oedd y safonau gweithredu fel y'u drafftwyd ar gyfer y cylch cyntaf yn cyflawni'r amcan o sicrhau bod rhagor o sefydliadau yn gweithio'n fewnol yn Gymraeg yn unig.

Safonau cadw cofnodion

Derbyniwyd nifer o sylwadau oedd yn cefnogi'r angen i sefydliadau gadw cofnodion, a hynny er mwyn sicrhau'r gallu i fonitro ac i archwilio cydymffurfiaeth â'r safonau eraill. Er hynny, roedd rhai o'r farn bod elfennau o'r gofynion yn fiwrocraidaidd ar gyfer sefydliadau sydd yn gweinyddu'n fewnol drwy gyfrwng y Gymraeg, gydag eraill o'r farn nad yw cadw cofnodion yn weithgaredd effeithiol er mwyn gwella ansawdd ac ystod gwasanaethau cyfrwng Cymraeg.

6 Tystiolaeth a dderbyniwyd gan Banel Cyngori Comisiynydd y Gymraeg

Derbyniwyd tystiolaeth gan y Panel Cyngori yn unol â'r gofynion a amlinellir yn adran 63(3) Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011.

Roedd yr ymatebion a dderbyniwyd gan y Panel yn dangos cefnogaeth i bwrpas y rheoliadau sef gwireddu amcanion sylfaenol Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011: bod y Gymraeg yn iaith swyddogol yng Nghymru ac na ddylid ei thrin yn llai ffafriol na'r Saesneg.

Gan gydnabod y bydd pryder ymysg y rheini a gaiff eu rheoleiddio gan Gomisiynydd y Gymraeg, pwysleisiwyd y dylid sicrhau bod pawb yn deall gofynion Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011; y Ddeddfwriaeth a ysgogodd ddyfodiad y safonau hyn.

Yn yr un modd â'r hyn a nodwyd yng nghyswllt y personau y cynhaliwyd ymchwiliadau safonau arnynt yng nghylch 2, roedd y Panel o'r farn y dylid ystyried sut y bydd rhai safonau yn cael eu gweithredu mewn modd 'rhesymol a chymesur' wrth osod y gofynion mewn hysbysiadau cydymffurfio o dan adran 44 y Mesur.

Ategwyd hynny gan nodi y gellir ystyried rhesymoldeb a chymesuredd mewn un o ddwy ffordd, sef; pennu safonau gwahanol i bersonau mewn ardaloedd gwahanol o Gymru gan adlewyrchu natur ieithyddol yr ardaloedd perthnasol neu bennu safonau cyffredin ar draws Cymru gan ddatgan diwrnodau gosod gwahanol ar gyfer pryd y bydd yn ofynnol iddynt orfod cydymffurfio â safon(au) e.e. pan fo angen elfen o hyfforddiant staff er mwyn cydymffurfio â safon, caniatáu rhagor o amser i berson gydymffurfio â safon o'i gymharu â pherson lle mae adnoddau staff priodol ar gael eisoes.

Roedd rhai aelodau o'r Panel yn ystyried y dylid gweithredu'r safonau mewn modd sydd yn adlewyrchu patrwm iaith y gwahanol ardaloedd. Cyfeiriwyd yn benodol at gyrff Llywodraeth y DU yn y cyswllt hwn. Pwysleisiwyd unwaith eto y dylid sicrhau bod unrhyw ofynion sy'n cael eu gosod ar bersonau tebyg yn nodi'r amgylchiadau hynny lle bydd disgwyl iddynt gydymffurfio â safon(au).

Wrth ystyried y gweithgareddau a geir o dan y safonau cyflenwi gwasanaethau, cyfeiriwyd yn benodol at gyrsiau addysg a gynigir i'r cyhoedd gan nodi eu bod o'r farn y dylid asesu'r angen, gan ymchwilio i'r bylchau sydd o safbwynt cynnwys, cyn ei gwneud yn ofynnol i berson gydymffurfio â'r gofyniad.

7 Casgliadau'r ymchwiliad safonau

Sylwadau cyffredinol

Daethpwyd i'r casgliadau isod ar sail y dystiolaeth a dderbyniwyd gan y person perthnasol a'r Panel Cynghori i bwnc yr ymchwiliad safonau, ynghyd â thystiolaeth annibynnol a gasglwyd gan Gomisiynydd y Gymraeg yng nghyd-destun cynllun iaith y person perthnasol dan sylw.

Nodir ym Memorandwm Esboniadol Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011 mai un o brif amcanion y Ddeddfwriaeth oedd moderneiddio ac adeiladu ar y system o gynlluniau iaith Gymraeg a grëwyd o dan Ddeddf 1993. Yn yr un modd, nodir mai nod Llywodraeth Cymru wrth Ddeddfu oedd sicrhau gwell cysondeb rhwng personau, yn enwedig rhwng personau yn yr un sector, o ran darparu gwasanaethau Gymraeg.

Yn yr un modd, nodir bod adran 42 y Mesur yn gosod dyletswydd ar Weinidogion Cymru i sicrhau bod rheoliadau'n darparu bod safonau cyflenwi gwasanaethau sy'n ymwneud â phob un o'r gweithgareddau a bennir yn Atodlen 9 yn benodol gymwys i berson os yw'r person yn gwneud y gweithgareddau hynny a'r graddau y mae hynny'n digwydd.

Er hynny, dylid nodi nad oes rhaid iddynt wneud hynny os yw'r Comisiynydd yn nodi mewn adroddiad safonau, neu os yw Gweinidogion Cymru o'r farn, y byddai'n afresymol neu'n anghymesur i safonau cyflenwi gwasanaethau fod yn benodol gymwys i berson mewn perthynas â'r gweithgaredd hwnnw. Dylid nodi nad yw'r adran hon yn y Mesur yn atal rheoliadau o dan adran 39 rhag darparu bod safonau cyflenwi gwasanaethau eraill yn benodol gymwys i berson.

Yn unol â'r uchod, os amlygwyd drwy'r ymchwiliad safonau bod person yn gwneud y gweithgaredd¹⁰, p'un a yw hynny i raddau mwy neu lai, daw Comisiynydd y Gymraeg i'r casgliad y dylai'r holl safonau mewn perthynas â'r gweithgaredd hwnnw gael eu gwneud yn benodol gymwys iddynt. Daethpwyd i'r casgliadau hynny gan fod y safonau a bennwyd gan Lywodraeth Cymru yn gyd-ddibynnol ar ei gilydd o fewn cwmpas gweithgaredd.

Nodir hefyd y gall y modd y cyflenwir gwasanaeth mewn perthynas â gweithgaredd newid yn y dyfodol ac y byddai angen addasu i adlewyrchu hynny drwy amrywio'r hysbysiad cydymffurfio, yn hytrach na mynd yn ôl at reoliadau.

Er hynny, lle ceir tystiolaeth nad yw person yn gwneud gweithgaredd o gwbl, boed hynny drwy dystiolaeth a ddaw yn rhan o'r ymchwiliad safonau, neu drwy ddulliau eraill, daw Comisiynydd y Gymraeg i'r casgliad na ddylai safonau o dan y gweithgaredd hwnnw fod yn benodol gymwys iddynt, oni bai bod rhesymau dilys dros wneud hynny.

Bydd Comisiynydd y Gymraeg yn ystyried y dystiolaeth a ddarparwyd er mwyn dod i benderfyniad ar gynnwys hysbysiadau cydymffurfio a roddir i bersonau perthnasol o dan adran 44 Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011.

---

¹⁰ Gweithgaredd cyflenwi gwasanaethau fel y'i diffinnir yn adran 28 Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011.

Safonau y dylid eu gwneud yn benodol gymwys i Gyrrff Cyhoeddus: Cyffredinol (5) (Post Brenhinol ccc)

Fel y nodwyd yn adran 4 yr adroddiad safonau hwn, fel rhan o'i ymateb i'r ymchwiliad safonau nododd y person dan sylw fod ei statws cyfreithiol wedi newid ers cymeradwyo Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011.

Golyga'r newidiadau hyn nad yw bellach yn gyfrifol am Swyddfa'r Post Cyf, ac felly fod ganddo lai o staff a gweithrediadau yn gwasanaethu'r cyhoedd yng Nghymru na phan gymeradwywyd y Mesur, ynghyd â'i gynllun iaith cyfredol, yn 2011. Ychwanegodd fod yr enw a restrir yn Atodlen 6 y Mesur ('Grŵp y Post Brenhinol ccc') wedi newid i 'Post Brenhinol ccc', gyda 'Grŵp Post Brenhinol Cyf' fel prif gorff masnachu'r person hwnnw.

Nododd hefyd nad yw bellach yn gorff cyhoeddus yn yr un modd â'r cyrff eraill a enwir yn Atodlen 6 y Mesur yn sgil y newidiadau hyn. Yn ogystal, ychwanegodd nad yw ei swyddogaethau darparu gwasanaethau i'r cyhoedd wedi eu rhoi iddo neu eu gosod arno drwy ddeddfiad yn unol â Cholofn 1(4) Atodlen 5 y Mesur. Yn hytrach, nododd fod y rheoleiddiwr gwasanaethau post Ofcom wedi gosod amodau rheoleiddiol neilltuol arno yn 2012 o dan Ddeddf Gwasanaethau Post 2011.

O ystyried y newid yn statws y person dan sylw ers cymeradwyo Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011, trwy lunio'r casgliadau isod mae Comisiynydd y Gymraeg wedi gweithredu ei swyddogaethau yn seiliedig ar dystiolaeth y person dan sylw ac ar gynnwys Atodlen 6 y Mesur, a oedd yn gyfredol wrth gynnal yr ymchwiliad safonau hwn.

Fodd bynnag, dylid nodi y ceir categori o berson yn Atodlen 8 y Mesur sydd yn ymwneud â phersonau neilltuedig sy'n darparu gwasanaethau post i'r cyhoedd. At hynny, dylid nodi na fyddai safonau sydd yn cyfateb i rai o ymrwymadau cyfredol cynllun iaith statudol Post Brenhinol ccc mewn perthynas â gweithredu'n fewnol, megis ymdrin â materion ieithyddol ym meysydd recriwtio ac apwyntio ynghyd â meithrin sgiliau yn y Gymraeg drwy gynllunio a hyfforddi ei weithlu, yn gymwysadwy iddo pe'i ystyrir fel rhan o Atodlen 8 y Mesur yn hytrach na fel rhan o Atodlen 6.

Pe ddaw Gweinidogion Cymru i'r casgliad y dylai'r person dan sylw fod yn berson a ddaw o fewn Atodlen 8 y Mesur, mae risg y caiff ymrwymadau presennol sy'n cyfateb i'r safonau gweithredu eu colli wrth i safonau ddisodli'r cynllun iaith Gymraeg statudol. Byddai angen ystyried sut i ddelio â'r bylchau hyn pe byddai cofnod Post Brenhinol ccc o fewn atodlenni'r Mesur yn newid.

Yn sgil y gwybodaeth uchod, mater i Weinidogion Cymru fyddai ystyried a ddylai Post Brenhinol ccc barhau i fod yn berson a enwir o fewn Atodlen 6 Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011.

Safonau cyflenwi gwasanaethau

Yn sgil cynnal yr ymchwiliad safonau hwn, ac ar sail y dystiolaeth a dderbyniwyd, daw'r Comisiynydd i'r casgliad y dylai Post Brenhinol ccc allu cyflenwi gwasanaethau mewn perthynas â'r gweithgareddau perthnasol.

Unwaith eto, dymuna'r Comisiynydd nodi pwysigrwydd gwahaniaethu'n glir rhwng ymrwymadau sefydliad (yr hyn y mae disgwyl iddo ei wneud) a pherfformiad (i ba raddau y mae'n cydymffurfio â'r disgwyliadau hynny ar hyn o bryd). Mae pob cynllun iaith Gymraeg yn dwyn awdurdod llawn y sefydliad wrth ddod i gytundeb ar gynnwys. Byddai peidio â phennu safonau sy'n gydradd, a'u gwneud yn benodol gymwys i'r person dan sylw, yn gam yn ôl ac yn mynd yn groes i fwriad Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011.

Nodir bod perfformiad ynghyd â'r graddau y gall sefydliad gydymffurfio â safon ar gyfnod amser penodol, yn fater ymarferol. Gall y graddau hynny wella, gwaethygu neu aros yr un fath. Mae Comisiynydd y Gymraeg o'r farn y dylai ymrwymadau ddiwallu anghenion defnyddwyr y Gymraeg y maent yn eu gwasanaethu, gydag amserlen resymol wedi ei phennu ar gyfer delio ag unrhyw rwystrau sy'n bodoli. Bydd Comisiynydd y Gymraeg yn ystyried y rhwystrau hynny wrth benderfynu ar gynnwys hysbysiad cydymffurfio a gyflwynir o dan adran 44 Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011.

Er y derbyniwyd rhai enghreifftiau o ddiffyg cydymffurfiaeth, neu bryderon ynglŷn â rhai gofynion sydd ynghlwm wrth y safonau cyflenwi gwasanaethau, roedd Post Brenhinol ccc ar y cyfan o'r farn y byddai'n rhesymol ac yn gymesur gwneud y safonau'n benodol gymwys iddo, neu ei fod eisoes yn gwneud y gweithgaredd perthnasol yn Gymraeg.

Casgliad 1: Daw Comisiynydd y Gymraeg i'r casgliad y dylai Gweinidogion Cymru sicrhau bod rheoliadau yn gwneud darpariaeth i safonau cyflenwi gwasanaethau mewn perthynas â'r gweithgareddau isod fod yn benodol gymwys i Post Brenhinol ccc:

- gohebiaeth a anfonir gan gorff
- galwadau ffôn i gorff ac oddi wrth gorff
- cyfarfodydd a drefnir gan gorff nad ydynt yn agored i'r cyhoedd
- cyfarfodydd a drefnir gan gorff sy'n agored i'r cyhoedd
- cyhoeddusrwydd a hysbysebu gan gorff
- corff yn arddangos deunydd yn gyhoeddus
- corff yn llunio ac yn cyhoeddi dogfennau
- corff yn llunio ac yn cyhoeddi ffurflenni
- gwefannau a gwasanaethau ar-lein corff
- defnydd corff o'r cyfryngau cymdeithasol
- arwyddion a arddangosir gan gorff
- derbyn ymwelwyr i adeiladau'r corff
- corff yn gwneud hysbysiadau swyddogol
- hunaniaeth gorfforaethol corff.

Nododd Post Brenhinol ccc nad yw'n cynnal digwyddiadau cyhoeddus. Er hynny, o ystyried natur a swyddogaethau'r person, ynghyd â'i nod a'i amcanion, daw Comisiynydd y Gymraeg i'r casgliad y gallai hwn fod yn weithgaredd perthnasol i Post Brenhinol ccc. Yn ogystal, ceir ymrwymadau yng nghynllun iaith y person dan sylw sydd yn cyfateb, boed yn rhannol neu'n llawn, i 50% o'r safonau sy'n berthnasol i'r gweithgaredd dan sylw, i'r graddau y caiff deunydd ei arddangos yn gyhoeddus yn ddwyieithog.

Casgliad 2: Daw Comisiynydd y Gymraeg i'r casgliad y dylai Gweinidogion Cymru sicrhau bod rheoliadau yn gwneud darpariaeth i safonau cyflenwi gwasanaethau mewn perthynas â'r gweithgaredd isod fod yn benodol gymwys i Post Brenhinol ccc, pe bai Gweinidogion Cymru o'r farn ei fod yn weithgaredd y gall y person ymgymryd ag ef ar hyn o bryd, neu yn y dyfodol:

○ digwyddiadau cyhoeddus a drefnir neu a ariennir gan gorff.

Nododd Post Brenhinol ccc nad yw'n darparu peiriannau hunanwasanaeth, ac nad oes ganddo gynlluniau i'w cyflwyno ar hyn o bryd. Fodd bynnag, o ystyried natur a swyddogaethau'r person, ynghyd â'i nod a'i amcanion, daw Comisiynydd y Gymraeg i'r casgliad y gallai hwn fod yn weithgaredd perthnasol i Post Brenhinol ccc yn y dyfodol.

Nodir hefyd y gall y modd y cyflenwir gwasanaeth mewn perthynas â gweithgaredd newid yn y dyfodol ac y byddai modd addasu i adlewyrchu hynny drwy amrywio'r hysbysiad cydymffurfio, yn hytrach na mynd yn ôl at reoliadau.

Casgliad 3: Daw Comisiynydd y Gymraeg i'r casgliad y dylai Gweinidogion Cymru sicrhau bod rheoliadau yn gwneud darpariaeth i safonau cyflenwi gwasanaethau mewn perthynas â'r gweithgaredd isod fod yn benodol gymwys i Post Brenhinol ccc, pe bai Gweinidogion Cymru o'r farn ei fod yn weithgaredd y gall y person ymgymryd ag ef ar hyn o bryd, neu yn y dyfodol:

○ peiriannau hunanwasanaeth.

Nododd Post Brenhinol ccc nad yw'n dyfarnu grantiau. Oherwydd natur a swyddogaethau'r person dan sylw, ynghyd â'i nod a'i amcanion, yn ogystal â gwaith ymchwil annibynnol y Comisiynydd, daw i'r casgliad y gallai hwn fod yn weithgaredd perthnasol iddo. Noda'r Comisiynydd fod y Post Brenhinol yn gweithredu elusen fewnol sydd yn dyfarnu grantiau i gyn-gyflogeion, a hefyd yn dyfarnu grantiau i staff i'w cynorthwyo â gweithgareddau codi arian.

Yn ogystal, ceir ymrwymïadau yng nghynllun iaith y person dan sylw sydd yn cyfateb, boed yn rhannol neu'n llawn, i 17% o'r safonau sy'n berthnasol i'r gweithgaredd dan sylw.

Bydd y Comisiynydd yn sicrhau eglurder ar natur y gweithgaredd hwn wrth benderfynu ar gynnwys hysbysiad cydymffurfio o dan adran 44 Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011.

Casgliad 4: Daw Comisiynydd y Gymraeg i'r casgliad y dylai Gweinidogion Cymru sicrhau bod rheoliadau yn gwneud darpariaeth i safonau cyflenwi gwasanaethau mewn perthynas â'r gweithgaredd isod fod yn benodol gymwys i Post Brenhinol ccc:

○ corff yn dyfarnu grantiau.

Nododd Post Brenhinol ccc nad oedd yn dyfarnu contractau. Er hynny, mae'n rhesymol i Gomisiynydd y Gymraeg gasglu bod cytundebau a chontractau mewn lle gan bersonau, a hynny er mwyn cynorthwyo eu gweinyddiad. Noda'r Comisiynydd hefyd y gall berson gaffael ar wasanaethau allanol er mwyn sicrhau cydymffurfiaeth â safonau eraill, er enghraifft mewn perthynas â gwasanaethau cyfieithu.

Yn ogystal, ceir ymrwymiadau yng nghynllun iaith y person dan sylw sydd yn cyfateb, boed yn rhannol neu yn llawn, i 17% o'r safonau sydd yn berthnasol i'r gweithgaredd dan sylw.

Casgliad 5: Daw Comisiynydd y Gymraeg i'r casgliad y dylai Gweinidogion Cymru sicrhau bod rheoliadau yn gwneud darpariaeth i safonau cyflenwi gwasanaethau mewn perthynas â'r gweithgaredd isod fod yn benodol gymwys i Post Brenhinol ccc:

- corff yn dyfarnu contractau.

Nododd Post Brenhinol ccc nad yw'n codi ymwybyddiaeth ynghylch y gwasanaethau Cymraeg a ddarperir ganddo. Fel y nodwyd eisoes, un o brif amcanion Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011 oedd moderneiddio ac adeiladu ar system y cynlluniau iaith Gymraeg a grëwyd o dan Ddeddf 1993. Dylid nodi bod Deddf 1993 yn nodi bod yn rhaid i gynlluniau iaith Gymraeg bennu ym mha ffyrdd y bydd personau yn sicrhau cyhoedduswydd i'r cynllun, ac nad yw'r mesur hwn yn elfen ddewisol o fewn y ddeddfwriaeth. Byddai felly yn gam yn ôl pe na byddai'r safon gyfatebol yn cael ei wneud yn benodol gymwys i bob person a ddaw o dan y drefn safonau.

Casgliad 6: Daw Comisiynydd y Gymraeg i'r casgliad y dylai Gweinidogion Cymru sicrhau bod rheoliadau yn gwneud darpariaeth i safonau cyflenwi gwasanaethau mewn perthynas â'r gweithgaredd isod fod yn benodol gymwys i Post Brenhinol ccc:

- codi ymwybyddiaeth ynghylch gwasanaethau Cymraeg a ddarperir gan gorff.

Nododd Post Brenhinol ccc nad yw'n darparu cyrsiau. Oherwydd natur a swyddogaethau'r person dan sylw, ynghyd â'i nod a'i amcanion, daw Comisiynydd y Gymraeg i'r casgliad nad y hwn yn weithgaredd perthnasol iddo.

Casgliad 7: Daw Comisiynydd y Gymraeg i'r casgliad na ddylai Gweinidogion Cymru sicrhau bod rheoliadau yn gwneud darpariaeth i safonau cyflenwi gwasanaethau mewn perthynas â'r gweithgaredd isod fod yn benodol gymwys i Post Brenhinol ccc:

- cyrsiau a gynigir gan gorff.

Nododd Post Brenhinol ccc nad yw'n defnyddio systemau annerch cyhoeddus, gan ychwanegu nad yw'r gweithgaredd yn berthnasol iddo. Mae Comisiynydd y Gymraeg o'r farn y gallai'r person ymgymryd â gweithgareddau cyflenwi gwasanaethau eraill y mae'n debygol y byddai systemau annerch cyhoeddus yn gysylltiedig â hwy: er enghraifft cyfarfodydd sy'n agored i'r cyhoedd, neu ddigwyddiadau cyhoeddus. O'r herwydd, daw Comisiynydd y Gymraeg i'r casgliad y gallai hwn fod yn weithgaredd perthnasol i Post Brenhinol ccc.

Casgliad 8: Daw Comisiynydd y Gymraeg i'r casgliad y dylai Gweinidogion Cymru sicrhau bod rheoliadau yn gwneud darpariaeth i safonau cyflenwi gwasanaethau mewn perthynas â'r gweithgaredd isod fod yn benodol gymwys i Post Brenhinol ccc:

- systemau annerch cyhoeddus a ddefnyddir gan gorff.

Safonau llunio polisi

Nododd Post Brenhinol ccc nad yw o'r farn ei bod yn rhesymol nac yn gymesur gwneud y safonau hyn yn benodol gymwys iddo gan nad yw'n llunio polisiâu cyffelyb i'r mathau o bolisiâu a ragwelir yn y safonau, a chan nad yw'r safonau yn berthnasol i'w gylch gwaith. Yn yr un modd, nododd Post Brenhinol ccc nad oes ganddo bolisi dyrannu grantiau.

Cred y Comisiynydd y dylai sefydliadau sy'n gweithredu yng Nghymru ystyried yr effaith y gall eu polisiâu ei chael ar y Gymraeg, a sut y gellir creu polisiâu sydd yn ymgynraedd at y nod o sicrhau un neu ragor o'r canlyniadau isod fel y nodir ym Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011.

Bod y person sy'n gwneud y penderfyniad polisi yn ystyried pa effeithiau, os o gwbl, (a ph'un ai yw'r effeithiau'n positif neu'n andwyol) y byddai'r penderfyniad polisi yn eu cael

- (a) ar gyfleoedd i bersonau eraill ddefnyddio'r Gymraeg, neu
- (b) ar beidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg.

Yr ail o'r canlyniadau hynny yw bod y person sy'n gwneud y penderfyniad polisi yn ystyried sut y gellid gwneud y penderfyniad fel bod y penderfyniad yn cael effeithiau positif, neu effeithiau mwy positif -

- (a) ar gyfleoedd i bersonau eraill ddefnyddio'r Gymraeg, neu
- (b) ar beidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg.

Y trydydd o'r canlyniadau hynny yw bod y person sy'n gwneud y penderfyniad polisi yn ystyried sut y gellid gwneud y penderfyniadau fel nad yw'r penderfyniad yn cael effeithiau andwyol, neu fel bod y penderfyniad yn cael effeithiau llai andwyol -

- (a) ar gyfleoedd i bersonau eraill i ddefnyddio'r Gymraeg, neu
- (b) ar beidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg.

Yn sgil cynnal yr ymchwiliad safonau hwn, ac ar sail y dystiolaeth a dderbyniwyd, daw Comisiynydd y Gymraeg i'r casgliad y dylai penderfyniadau polisi Post Brenhinol ccc wella'r cyfleoedd sydd ar gael i bersonau ddefnyddio'r Gymraeg a sicrhau na chaiff y Gymraeg ei thrin yn llai ffafriol na'r Saesneg.

Rhesymau'r Comisiynydd dros ddod i'r casgliad hwn yw bod disgwyl eisoes i sefydliadau asesu goblygiadau ieithyddol polisiâu a mentrau newydd wrth eu creu a'u hadolygu. Mae'r mesurau gofynnol sy'n sail i gynnwys cynlluniau iaith Gymraeg i'w gweld ar ffurf canllawiau statudol a gymeradwywyd gerbron Tŷ'r Cyffredin (cymeradwywyd Canllawiau ar Ffurf a Chynnwys Cynlluniau Iaith gan Senedd y DU ar 19 Gorffennaf 1995). Nodir yn y canllawiau hynny y dylai sefydliadau orfod pennu'r mesurau y bwriedir eu cymryd wrth asesu effaith polisiâu, strategaethau a mentrau newydd, a'u gweithredu.

Pwysleisia'r Comisiynydd fod penderfyniad polisi yn cynnwys, ymysg pethau eraill (ac fel y bo'n briodol i'r corff), penderfyniadau ynghylch -

- a) cynnwys deddfwriaeth
- b) arfer pwerau statudol
- c) cynnwys datganiadau polisi
- ch) strategaethau neu gynlluniau strategol
- d) strwythurau mewnol.

I'r perwyl hwn, mae'n allweddol ystyried yr effaith ar y Gymraeg wrth wneud unrhyw un o'r

penderfyniadau polisi hyn.

Cydnabyddir bod materion wedi'u hamlygu ynghylch gallu'r person perthnasol i gydymffurfio â holl ofynion y safonau llunio polisi. Bydd Comisiynydd y Gymraeg yn ystyried yr amgylchiadau hyn ymhellach wrth benderfynu ar gynnwys hysbysiad cydymffurfio o dan adran 44 Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011.

Casgliad 9: Daw Comisiynydd y Gymraeg i'r casgliad y dylai Gweinidogion Cymru sicrhau bod rheoliadau yn gwneud darpariaeth i safonau llunio polisi fod yn benodol gymwys i Post Brenhinol ccc.

Safonau gweithredu

Nodir yn adran 30 Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011 mai ystyr safon gweithredu yw:

safon y bwriedir iddi hybu neu hwyluso defnyddio'r Gymraeg

- (i) gan A wrth i A wneud ei weithgareddau perthnasol,
- (ii) gan A a pherson arall wrth iddynt ddelio â'i gilydd mewn cysylltiad â gweithgareddau perthnasol A, neu
- (iii) gan berson heblaw A wrth iddo wneud gweithgareddau at ddibenion gweithgareddau perthnasol A, neu mewn cysylltiad â hwy.

Golyga hynny mai diben y safonau gweithredu yw sicrhau bod aelod o staff yn cael defnyddio'r Gymraeg wrth wneud ei weithgareddau perthnasol gydag eraill. Gall hynny olygu gyda'r cyhoedd yng Nghymru, neu gyda pherson perthnasol arall. At hynny, byddai peidio â gwneud y safonau gweithredu yn benodol gymwys i Post Brenhinol ccc yn golygu na fyddai gan y Comisiynydd y pŵer, drwy osod safonau, i sicrhau bod aelodau o staff yn cael defnyddio'r Gymraeg wrth eu gwaith bob dydd.

Roedd Post Brenhinol ccc o'r farn na fyddai'n rhesymol nac yn gymesur gwneud saith o'r wyth gweithgaredd perthnasol, a ddaw o dan y safonau gweithredu, yn benodol gymwys iddo. Un o'r prif resymau dros hynny a ddarparwyd yn gyson oedd y dylai ei ddarpariaeth Gymraeg fod ar sail galw gan staff. Mae tystiolaeth yn arddangos bod amrywiaeth gymhleth o resymau sy'n effeithio ar y defnydd o wasanaethau Cymraeg a'r galw amdanynt, gan gynnwys diffyg mynediad, amlygrwydd ac argaeledd darpariaeth gyfredol. Dylid nodi bod Memorandwm Esboniadol Llywodraeth Cymru i Reoliadau Safonau'r Gymraeg (Rhif 1) Cymru 2015 yn cyfeirio at dystiolaeth sy'n arddangos y gallai fod angen annog defnyddwyr i ddefnyddio gwasanaethau yn Gymraeg os ydynt wedi'u defnyddio yn Saesneg o'r blaen. Yn ogystal, nodir bod tystiolaeth yn awgrymu y gwneir rhagor o ddefnydd o wasanaeth mewn iaith leiafrifol os yw'r gwasanaeth hwnnw'n cael ei gynnig, yn hytrach na bod angen i'r defnyddiwr ofyn amdano. Nodir bod egwyddor y cynnig rhagweithiol hefyd yn gymwys i staff sefydliad drwy'r safonau gweithredu.

Mae Comisiynydd y Gymraeg yn cydnabod bod rhai elfennau sydd ynghlwm wrth y safonau gweithredu yn newydd i Post Brenhinol ccc. I'r un perwyl, cafwyd rhai enghreifftiau lle nad oes trefniadau er mwyn sicrhau cydymffurfiaeth lawn â'r gofynion ar hyn o bryd. Bydd Comisiynydd y Gymraeg yn ystyried hyn ymhellach wrth benderfynu ar gynnwys hysbysiad cydymffurfio o dan adran 44 Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011. Wrth ystyried hynny, mae'n bosibl y bydd angen mwy o amser er mwyn sicrhau cydymffurfiaeth lawn â'r gofynion.

Serch hynny, dylid nodi bod nifer o'r gofynion yn bethau y mae disgwyl i Post Brenhinol

ccc eu wneud o dan ei gynllun iaith Gymraeg. Wrth ddadansoddi ei ymrwymadau cyfredol, gwelir ei fod eisoes yn ymrwymo, boed yn rhanno neu'n llawn, i ddarparu'n unol â phedwar o'r wyth gweithgaredd perthnasol a ddaw o dan y safonau gweithredu. Mae'r rhain yn cynnwys ymdrin â materion ieithyddol ym meysydd recriwtio ac apwyntio ynghyd â meithrin sgiliau yn y Gymraeg drwy gynllunio a hyfforddi ei weithlu. Cesglir felly ei bod yn rhesymol iddo orfod cydymffurfio â gofynion sy'n cyfateb i'r ddarpariaeth bresennol.

O ran yr elfennau hynny nad ydynt yn rhan o'i gynllun iaith Gymraeg, nac yn weithredol ar hyn o bryd, daw Comisiynydd y Gymraeg i'r casgliad y byddai'n rhesymol ac yn gymesur caniatáu digon o amser iddo ymgynraedd at y nod polisi newydd hwn, yn ogystal â chynnwys mesurau lleddfu eraill mewn hysbysiad cydymffurfio, lle bo'n briodol.

Os yw Post Brenhinol ccc yn gwneud unrhyw weithgaredd perthnasol a nodir yn y safonau gweithredu, boed yn Gymraeg neu yn Saesneg yn unig ar hyn o bryd, cesglir y dylai'r safonau sydd ynghlwm wrth y gweithgareddau hynny fod yn benodol gymwys iddo.

Casgliad 10: Daw Comisiynydd y Gymraeg i'r casgliad y dylai Gweinidogion Cymru sicrhau bod rheoliadau yn gwneud darpariaeth i safonau gweithredu mewn perthynas â'r materion isod fod yn benodol gymwys i Post Brenhinol ccc:

- safonau ynghylch defnyddio'r Gymraeg o fewn gweinyddiaeth fewnol corff
- safonau ynghylch cwynion gan aelodau o staff corff
- safonau ynghylch corff yn disgyblu staff
- safonau ynghylch technoleg gwybodaeth a deunyddiau cymorth a ddarperir gan gorff, ac ynghylch y fewnrwyd
- safonau ynghylch corff yn meithrin sgiliau yn y Gymraeg drwy gynllunio a hyfforddi ei weithlu
- safonau ynghylch recriwtio gan gorff
- safonau ynghylch arwyddion a arddangosir yng ngweithle corff

Nododd Post Brenhinol ccc nad yw'n gwneud cyhoeddiadau a negeseuon sain yn y gweithle ar hyn o bryd. Ategwyd hynny wrth ddadansoddi ymrwymadau ei gynllun iaith Gymraeg cyfredol. Nodwyd eisoes y gall y modd y cyflenwir gwasanaeth mewn perthynas â gweithgaredd newid yn y dyfodol ac y byddai addasu i adlewyrchu hynny drwy amrywio'r hysbysiad cydymffurfio yn ddull llawer mwy hwylus na mynd yn ôl at reoliadau.

Gan ystyried yr uchod, ynghyd â natur y gweithgaredd perthnasol dan sylw, daw Comisiynydd y Gymraeg i'r casgliad y gallai hwn fod yn weithgaredd perthnasol y gallai Post Brenhinol ccc ymgymryd ag ef yn y dyfodol. Bydd Comisiynydd y Gymraeg yn ystyried y graddau y mae'n gwneud cyhoeddiadau a negeseuon sain yn y gweithle, ynghyd â'r graddau y dylai eu gwneud yn Gymraeg wrth benderfynu ar gynnwys hysbysiad cydymffurfio o dan adran 44 Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011.

Casgliad 11: Daw Comisiynydd y Gymraeg i'r casgliad y dylai Gweinidogion Cymru sicrhau bod rheoliadau yn gwneud darpariaeth i'r safon gweithredu mewn perthynas â'r mater isod fod yn benodol gymwys i Post Brenhinol ccc, pe bai Gweinidogion Cymru o'r farn ei fod yn weithgaredd y gall y person ymgymryd ag ef ar hyn o bryd, neu yn y dyfodol:

- safon ynghylch cyhoeddiadau a negeseuon sain yng ngweithle corff

Safonau Hybu

Cadarnhaodd Post Brenhinol ccc nad oedd yn cydsynio i fod yn gymwysadwy i safonau hybu.

Safonau cadw cofnodion

Yn sgil cynnal yr ymchwiliad safonau hwn, ac ar sail y dystiolaeth a dderbyniwyd, daw Comisiynydd y Gymraeg i'r casgliad y dylai Post Brenhinol ccc gadw cofnod yn dweud sut y mae'n yn glynu wrth safonau y disgwylir iddo gydymffurfio â hwy, ynghyd â chwynion. Mae'n ofynnol o dan gynlluniau iaith Gymraeg i'r person perthnasol dan sylw bennu camau sydd i'w cymryd i gyhoeddi gwybodaeth ar berfformiad y person perthnasol yn erbyn y gofynion statudol. Cadarnhawyd hynny yn y dystiolaeth a dderbyniwyd; nododd y person perthnasol fod y safonau cadw cofnodion, mewn egwyddor, ac yn weithredol lle y bo'n berthnasol, eisoes yn cael eu harfer.

Casgliad 12: Daw Comisiynydd y Gymraeg i'r casgliad y dylai Gweinidogion Cymru sicrhau bod rheoliadau yn gwneud darpariaeth i safonau cadw cofnodion fod yn benodol gymwys i Post Brenhinol ccc.

Safonau sy'n ymdrin â materion atodol

Ceir darpariaethau yn y Mesur sy'n ymwneud â threfniadau monitro a gofynion adrodd ar gyfer y gyfundrefn safonau (Adran 27 - Darpariaethau Atodol). Yn sgil cymeradwyo 'Rheoliadau Safonau'r Gymraeg (Rhif 1) 2015' yng Nghyfarfod Llawn Cynulliad Cenedlaethol Cymru ar 24 Mawrth 2015, pennwyd safonau sy'n ymdrin â materion atodol o dan adran 26 y Mesur.

Noda Comisiynydd y Gymraeg ei bod yn ofynnol o dan gynlluniau iaith Gymraeg i bennu camau sydd i'w cymryd i gyhoeddi gwybodaeth am berfformiad y sefydliad yn erbyn y gofynion statudol.

Mae dogfen bolisi Llywodraeth Cymru 'Arolygu, Archwilio a Rheoleiddio'¹¹ yn egluro mai rôl arolygwyr yw 'gwirio'n annibynnol, gan ddefnyddio arbenigedd proffesiynol a phŵer cyfreithiol'. Caiff hynny ei ategu gan Adroddiad Crerar ar arolygu yn yr Alban sy'n nodi mai rôl arolygwyr allanol yw darparu sicrwydd annibynnol fod gwasanaethau'n cael eu rheoli'n dda a'u bod yn addas i'r diben. Yn ôl Crerar, pum prif egwyddor arolygu yw'r angen i ganolbwyntio ar y cyhoedd; annibyniaeth; cymesuredd; tryloywder ac atebolrwydd. Mae cynigion Crerar yn gyson ag egwyddorion Hampton sy'n nodi y dylai arolygu ddigwydd ar sail risg; na ddylid cynnal arolygiadau heb reswm ac y dylai rheoleiddwyr allu rhoi cyngor awdurdodol a hygyrch. Yn yr un modd, ceir cydnabyddiaeth hefyd nad oes modd i gyrff arolygu oruchwylio popeth y mae darparwyr gwasanaethau'n ei wneud. Hynny yw, mae disgwyliad cynyddol ar ddarparwyr gwasanaethau i sicrhau bod trefniadau craffu ac archwilio mewnol cadarn ar waith. Ymhellach i hynny, mae hunan asesu yn dod yn rhan gynyddol bwysig o drefniadau arolygu allanol.

¹¹ <http://gov.wales/docs/dpsp/publications/inspectionpolicystatement/090930inspstatementcy.pdf>

Casgliad 13: Daw Comisiynydd y Gymraeg i'r casgliad y dylai Gweinidogion Cymru sicrhau bod rheoliadau yn gwneud darpariaeth i'r safonau sy'n ymdrin â materion atodol fod yn benodol gymwys i Post Brenhinol ccc.

8 Y camau nesaf

Wrth ddarparu'r adroddiad safonau hwn, mae Comisiynydd y Gymraeg wedi ystyried yr holl ymatebion a gyflwynwyd i'r ymchwiliad safonau. Caiff yr adroddiad hwn ei gyflwyno i'r isod yn unol ag adran 64(4) y Mesur:

- y person perthnasol
- Panel Cyngori Comisiynydd y Gymraeg
- Gweinidogion Cymru.

Ochr yn ochr ag ymchwiliadau safonau Comisiynydd y Gymraeg, disgwylir i Weinidogion Cymru gynnal asesiadau effaith rheoleiddiol mewn perthynas ag is-ddeddfwriaeth berthnasol y maent yn bwriadu ei gwneud, gan ddefnyddio eu pwerau is-ddeddfwriaethol eu hunain.

Noda Ddeddf Llywodraeth Cymru 2006 mai asesiad effaith rheoleiddiol yw'r isod:

A regulatory impact assessment is an assessment as to the likely costs and benefits of complying with relevant Welsh subordinate legislation.¹²

Yn hyn o beth, gall asesiad effaith rheoleiddiol gael ei ystyried:

- yn broses i helpu Gweinidogion Cymru ystyried effaith y rheoliad arfaethedig ar fuddiannau unigolion, grwpiau, sefydliadau ac ati
- yn gyfrwng i alluogi Gweinidogion Cymru i bwysu a mesur costau a manteision yr holl opsiynau sydd ar gael iddynt cyn gweithredu polisi; ac
- yn fodd o gyflwyno'r dystiolaeth berthnasol ar effeithiau cadarnhaol a negyddol ymyriadau o'r fath at ddibenion craffu ar y dystiolaeth honno.¹³

Bydd disgwyl i Weinidogion Cymru ystyried y dystiolaeth a gasglwyd ganddynt at ddibenion yr asesiad effaith rheoleiddiol, ochr yn ochr â chasgliadau Comisiynydd y Gymraeg mewn adroddiad safonau wrth benderfynu a ddylent arfer y pwerau sydd wedi eu rhoi iddynt o dan Ran 4 y Mesur ai peidio.

Cadarnhaodd Y Gwir Anrh. Carwyn Jones AC, Prif Weinidog Cymru yng Nghyfarfod Llawn Cynulliad Cenedlaethol Cymru ar 20 Hydref 2015 na fyddai'r trydydd cylch o reoliadau yn gallu cael eu datblygu cyn diwedd cyfnod y Cynulliad hwn, ac felly y byddai hynny'n fater i'r Cynulliad nesaf.

Nid oes amserlen felly ar gyfer cyflwyno rheoliadau mewn perthynas â'r person(au) hynny a ddaw o fewn yr adroddiad safonau hwn.

¹² Adran 76(2)(a) Deddf Llywodraeth Cymru 2006.

¹³ <http://gov.wales/docs/legislation/guidance/091020riacodecy.doc>

Atodiad A – Sylwadau cyffredinol a dderbyniwyd gan y cyhoedd ar ymchwiliadau safonau cylch 3

Yn yr un modd â'r cylchoedd blaenorol, roedd yr ymatebion a dderbyniwyd yn gyffredinol gefnogol i'r cysyniad o bennu safonau, a hynny er mwyn sicrhau hawliau clir i siaradwyr Cymraeg mewn perthynas â'r gwasanaethau Cymraeg a ddarperir gan yr holl sefydliadau sydd wedi eu cynnwys yng nghylch 3.

Mynegwyd cryn awydd unwaith eto gan y cyhoedd i sicrhau bod y safonau a gaiff eu pennu yn rhai sy'n glir, cadarn a dealladwy i bobl gyffredin. Ategwyd hynny gan nodi mai drwy hynny'n unig y sicrheir y caiff hawliau siaradwyr Cymraeg eu diogelu.

Amlinellir isod brif themâu'r ymatebion a dderbyniwyd a oedd o blaid gwneud y safonau'n benodol gymwys:

- Yr angen i sicrhau bod pob sefydliad sydd yn darparu gwasanaethau yng Nghymru yn ddarostyngedig i ofynion Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011, gan osgoi'r anghysonderau posibl a ddaw o weithredu dwy gyfundrefn statudol.
- Yr angen i sicrhau bod safonau yn sicrhau darpariaeth o wasanaethau Cymraeg yn ddiofyn, gan sicrhau bod y cysyniad o gynnig rhagweithiol yn gyson drwyddi draw.
- Sicrhau nad yw'r broses o ddyfarnu neu ddelio â thendr neu gontract uwchlaw'r angen am osod amodau iaith Gymraeg ar y grantiau/contractau a ddosberthir gan sefydliadau sydd wedi'u cynnwys yng nghylch 3.
- Yr angen i sicrhau bod safonau mewn perthynas â gwasanaeth wyneb-yn-wyneb yn mynd y tu hwnt i brif dderbynfeydd a chyfarfodydd personol sydd wedi eu trefnu ymlaen llaw.
- Yr angen i sicrhau eglurder bod y diffiniad o gyfarfodydd personol yn cynnwys pob cyswllt wyneb-yn-wyneb.
- Yr angen i bennu safon sydd yn gosod gofynion clir ar bolisïau recriwtio sefydliadau.

Derbyniwyd rhai ymatebion gan aelodau'r cyhoedd a oedd yn mynegi gwrthwynebiad cyffredinol i ddyletswyddau iaith.

Amlinellir prif themâu'r ymatebion a dderbyniwyd a oedd yn erbyn gwneud y safonau'n benodol gymwys isod:

- Yr angen i ystyried yr hinsawdd economaidd bresennol, a'r modd y caiff arian cyhoeddus ei wario ar y Gymraeg.
- Blaenoriaethu meysydd polisi eraill dros y Gymraeg.
- Perthnasedd y Gymraeg yng Nghymru.
- Anghytuno â'r gofyniad y dylai'r Gymraeg ymddangos neu gael ei chyhoeddi'n gyntaf.
- Biwrocratiaeth y gofynion.

Safonau cyflenwi gwasanaethau

Derbyniwyd nifer o ymatebion oedd o'r farn y dylai bob un o'r sefydliadau yng nghylch 3 orfod gohebu â'r cyhoedd yng Nghymru drwy gyfrwng y Gymraeg. Aeth rhai ymatebwyr ymlaen i nodi pwysigrwydd sicrhau mai cyfeiriadau a ffurfiau Cymraeg a ddefnyddir wrth ohebu ag unigolyn yn Gymraeg. Roeddent o'r farn y byddai hyn yn gam sylweddol tuag at hybu'r iaith Gymraeg ac i annog dinasyddion i ddefnyddio'r fersiwn Gymraeg o leoliadau.

Cred un ymatebwr bod y ddarpariaeth gan gymdeithasau tai o ran gohebu'n Gymraeg i denantiaid yn dameidiog, a bod angen sicrhau bod dyletswyddau clir arnynt yn hynny o beth. Yn yr un modd, cyfeiriodd rhai at bwysigrwydd gosod y dyletswyddau hyn ar y gwasanaethau post. Er hynny, roedd un ymatebwr o'r farn bod y safonau fel y'u drafftiwyd yn anymarferol mewn ardaloedd lle mai'r Gymraeg yw'r iaith fwyafrifol. Yn yr un modd, derbyniwyd rhai sylwadau oedd yn nodi mai ar gais yn unig y dylid darparu'r gwasanaeth yn Gymraeg, a hynny am resymau amgylcheddol ac economaidd.

Wrth ystyried y safonau mewn perthynas â chyfarfodydd neu ddigwyddiadau cyhoeddus, roedd nifer helaeth o'r ymatebwyr o'r farn y dylid sicrhau bod gan siaradwyr Cymraeg yr hawl i fynegi eu hunain yn y Gymraeg, ac felly y dylid sicrhau bod gofyniad arnynt i ddarparu gwasanaeth cyfieithu ar y pryd, neu gynnal y cyfarfod yn Gymraeg. Roedd eraill o'r farn y dylid sicrhau'r gwasanaeth hwnnw pan fo galw digonol am y gwasanaeth.

Cyflwynwyd pryderon ynghylch cwmpas y safonau mewn perthynas â chyfarfodydd rhwng corff ac unigolyn, a hynny gyda golwg ar wasanaethau cownteri a ddarperir mewn swyddfeydd post. Dymuna'r ymatebwr hwn i Weinidogion Cymru sicrhau bod y gwasanaethau hynny wedi eu cynnwys o fewn y diffiniad. Yn yr un modd, roedd o'r farn y dylai gwasanaethau a ddarperir yn nhŷ cwsmeriaid gan gwmnïau dŵr ddod o fewn cwmpas y safonau hyn.

Pwysleisiwyd pwysigrwydd sicrhau gwasanaeth derbynfa gyflawn drwy gyfrwng y Gymraeg. Mynegwyd rhwystredigaeth gan rai ynglŷn â'r gwasanaeth a ddarperir ar hyn o bryd, gyda nifer o dderbynfeydd yn cyfarch yn Gymraeg ond methu delio'n llawn â'u hymholiadau hwy. Roedd eraill o'r farn y gallai'r gofyniad hwn fod yn her sylweddol i nifer o sefydliadau sydd yn gweithredu nifer o dderbynfeydd tu hwnt i'w prif dderbynfa. Cafodd y sylwadau hyn eu hategu mewn perthynas â gwasanaeth ffôn nifer o'r sefydliadau sydd yn rhan o gylich 3.

Yng nghyd-destun y safonau'n ymwneud â chynhyrchu dogfennau a ffurflenni, roedd nifer o ymatebwyr yn ystyried ei bod yn fwy na rhesymol disgwyl i'r sefydliadau yng nghylch 3 sicrhau bod y cyhoeddiadau hynny ar gael yn Gymraeg. Aeth un ymatebwr ymlaen i nodi bod modd i ddogfennau a ffurflenni gael eu cynhyrchu fel dogfennau dwyieithog ar-lein yn unig erbyn hyn, a thrwy hynny sicrhau bod costau cynhyrchu'n llawer is. Er hynny, roedd rhai o'r farn y dylai fod elfen gref o flaenoriaeth yma, a hynny ar sail y gynulleidfa darged, gydag eraill o'r farn mai ar gais yn unig y dylai'r dogfennau hyn gael eu cynhyrchu yn Gymraeg.

Derbyniwyd nifer o ymatebion gan y cyhoedd oedd yn amlygu pwysigrwydd sicrhau bod y sefydliadau dan sylw yn sicrhau arwyddion dwyieithog ar bob achlysur. Aeth rhai o'r ymatebwyr hynny ymlaen i nodi pwysigrwydd sicrhau mai'r Gymraeg fyddai'n cael blaenoriaeth, a hynny er mwyn sicrhau cysondeb ieithyddol ar draws Cymru. Er hynny, derbyniwyd rhai sylwadau oedd o'r farn na ddylid gweithredu yn y modd hwnnw, a hynny er mwyn sicrhau na fyddai unrhyw ddryswch i'r di-Gymraeg ac ymwelwyr i Gymru.

Wrth ystyried gwefannau a gwasanaethau ar-lein a ddarperir gan sefydliadau cylch 3, roedd cefnogaeth gref ar y cyfan i sicrhau gwefannau dwyieithog, a hynny gan ystyried y cynnydd yn y gwasanaethau a gynigir drwy'r cyfrwng hwn bellach, gyda rhai achosion pan fo'r gwasanaethau hynny ar gael drwy'r cyfrwng hwnnw'n unig. Tynnwyd sylw penodol at wefannau sefydliadau sy'n gweithredu ar lefel Brydeinig e.e. adrannau Llywodraeth y DU sy'n gweithredu o fewn systemau gov.uk.

Ategwyd hynny drwy dynnu sylw at y ffaith nad oes modd ei gwneud yn ofynnol i Swyddfa'r Cabinet, corff sydd â chyfrifoldeb dros y system honno, gydymffurfio â safonau heb i Weinidogion Cymru dderbyn cydsyniad yr Ysgrifennydd Gwladol. Cred yr ymatebwr y gall hynny achosi problemau mawr yn y pen draw, gyda phrofiad unigolyn o wasanaeth yn ddibynnol ar ba gyfundrefn y daw'r sefydliad hwnnw oddi tano. Pwysleisiodd un ymatebwr bwysigrwydd gosod y safonau ar gyrff ac adrannau sydd heb eu datganoli, a hynny er mwyn codi ymwybyddiaeth o statws a phwysigrwydd y Gymraeg wrth ddarparu gwasanaethau.

Aeth rhai ymlaen i nodi'r problemau a geir gan sefydliadau sydd yn defnyddio ffeil cyfeiriadau Grŵp y Post Brenhinol, a hynny oherwydd diffyg cysondeb yn y gronfa ddata honno (PAF) o ran enwau lleoedd Cymraeg. Golyga hyn fod nifer o ffurflenni neu lythyrau a dderbynnir ganddynt â chyfeiriadau uniaith Saesneg arnynt, ac a fyddai'n peri iddynt fethu â chydymffurfio â'r safonau.

Safonau llunio polisi

Pwysleisiodd nifer o'r ymatebwyr bod yn rhaid i bolisiau'r sefydliadau dan sylw arddel yr egwyddor o gydraddoldeb, gan sicrhau eu bod yn cyflogi digon o siaradwyr Cymraeg er mwyn gallu darparu gwasanaethau yn yr iaith honno. Cyfeiriodd un ymatebwr yn benodol at gymdeithasau tai, gan nodi bod angen iddynt hyrwyddo'r Gymraeg yn y gymuned.

Safonau gweithredu

Derbyniwyd tystiolaeth gan nifer oedd o'r farn ei bod yn gwbl resymol ac yn gymesur i'r lefel uchaf o safonau gweithredu gael eu gosod ar y cyrff hynny sydd wedi'u cynnwys yng nghylch 3, a hynny gan ystyried bod y cyrff hyn yn derbyn arian cyhoeddus sylweddol neu'n gwmnïau a ddylai weithredu er budd y cyhoedd.

Er hynny, roedd un ymatebwr o'r farn nad oedd y safonau gweithredu fel y'u drafftwyd ar gyfer y cylch cyntaf yn cyflawni'r amcan o sicrhau bod rhagor o sefydliadau yn gweithio'n fewnol yn Gymraeg yn unig. Cyfeiriwyd at Gartrefi Cymunedol Gwynedd Cyf fel sefydliad amlwg lle y dylai hynny ddigwydd yn ddiamod. Aeth ymlaen i nodi y dylai safon 136 gael ei hamrywio fel bod modd i Gomisiynydd y Gymraeg osod safon lle y disgwylir iddynt hysbysebu swyddi fel rhai lle mae sgiliau yn y Gymraeg yn hanfodol yn unig, a hynny er mwyn gwarchod y polisi cyfredol.

Sylw cyffelyb a dderbyniwyd gan aelod o'r cyhoedd oedd yr angen i sicrhau y gosodir yr un safonau ar ddarparwyr tai cymdeithasol ag y gwnaethpwyd mewn perthynas ag awdurdodau lleol. Canlyniad hynny fyddai sicrhau'r un lefel o wasanaeth yn ddaearyddol.

Safonau cadw cofnodion

Derbyniwyd nifer o sylwadau oedd yn cefnogi'r angen i sefydliadau gadw cofnodion, a hynny er mwyn sicrhau'r gallu i fonitro ac i archwilio cydymffurfiaeth â'r safonau eraill. Er hynny, roedd rhai o'r farn bod elfennau o'r gofynion yn fiwrocraidd ar gyfer sefydliadau sydd yn gweinyddu'n fewnol drwy gyfrwng y Gymraeg, gydag eraill o'r farn nad yw cadw cofnodion yn weithgaredd effeithiol er mwyn gwella ansawdd ac ystod gwasanaethau

cyfrwng Cymraeg.

Safonau Hybu

Derbyniwyd tystiolaeth oedd o'r farn y dylid sicrhau bod safonau hybu yn cael eu gwneud yn benodol gymwys i Gymdeithasau Tai, a hynny ar y sail eu bod yn cyflawni swyddogaeth bwysig i nifer fawr iawn o bobl, gan gynnwys nifer o'r bobl fwyaf bregus mewn cymdeithas. O'r herwydd, roeddent yn ystyried bod ganddynt rôl amlwg o ran hybu a hwyluso defnydd o'r Gymraeg yn eu cymunedau.

Aeth ymatebwr arall ymlaen i nodi ei syndod nad oes mwy o gyrff yn ddarostyngedig i'r safonau hybu, gan gynnwys Darparwyr Tai Cymdeithasol; cyrff sydd â chyswllt agos â'r gymuned ac sydd â dylanwad grymus yn lleol.

Atodiad B – Rhestr o'r ymatebwyr i'r ymchwiliad safonau

Isod ceir rhestr o'r person perthnasol y cynhaliwyd ymchwiliad safonau mewn perthynas â hwy, ynghyd ag aelodau o'r Panel Cyngori.

Person perthnasol

- Post Brenhinol ccc

Aelodau'r cyhoedd

- Aaron Jones
- Angharad Rhys
- Aled Cottle
- Aled Edwards
- Aled Lewis Evans
- Aled Powell
- Alfred S Nathan
- Alison Cummins
- Alwyn Gruffydd
- Andrew Shurey
- Anna Williams
- Annette Williams
- Anwen Evans
- Bedwyr Griffiths
- Ben Screen
- Bethan Rowlands
- Bethan Williams
- Bethan Wyn Jones
- Bob Gaffey
- Brian Dafis
- Bryn Moseley
- Carl Morris
- Carys Evans
- Catrin Stevens
- Cathryn Griffith
- Celt Roberts
- Cen Llwyd
- Ceri Owen
- Ciaran Spooner
- Colin Nosworthy
- Connor Keyes
- Curon Wyn Davies
- Cynghorydd Jeff Smith
- Dafydd Chilton
- Dafydd Frayling
- Dafydd Williams
- Jonathan Brown
- Judith Bartley
- Judith Griffith
- Julia Burns
- David Davies
- David Jones
- David Williams
- Delyth Wotherspoon
- Dorothy Williams
- Dr T H Thomas
- Eifion Glyn
- Eirian Conlon
- Elin Mair
- Enfys Jones
- Eurfyl Lewis
- Euros Jones
- Evie Wyn Jones
- Gareth Clubb
- Gareth Dobson
- Geraint Lovgreen
- Geraint Parri
- Gethin Kurtis Sugar
- Glenn Wall
- Goronwy Evans
- Gwen Bevan
- Gwydion Davies
- Gwyn Morris
- Huw Roberts
- Hynek Janoušek
- Iago ap Steffan
- Iago Sion
- Ifan Alun Puw
- Ifor Glyn Efans
- Iwan Standley
- Iwan Williams
- Jackie Owens
- James Merchant
- Jamie Bevan
- John Christopher Williams
- Jon Hicks
- Randal Isaac
- Richard Vale
- Robat Idris
- Ruth Evans

- Kevin Williams
- Lauren Evans
- Lisabeth Miles
- Liz Saville Roberts
- Lleucu Roberts
- Llinos Parri
- Mair Nutting
- Manon Elin
- Manon James
- Manon Owen
- Mari Evans
- Mari Gwilym
- Mary Williams
- Meic Haines
- Meinir James
- Meirion Powell
- Menna Machreth
- Miriam Collard
- Mr K Jones
- Myrddin Williams
- Nest Efans
- Neville Evans
- Nia Lloyd
- Nia Wyn Jones
- Osian Rhys
- Paul Pritchard
- Petroc ap Seisyllt
- Ruth Williams
- Rhian Jones
- Rhiannon Mair
- Rhisiart Morgan
- Rhobet Williams
- Rhodri Glyn
- Rhys Llwyd
- Sandra McKenzie
- Sarah Parry
- Selwyn Lloyd - Jones
- Siân Cwper
- Siân Roberts
- Sion Morris
- Sion Pennant
- Siwan Evans
- Steffan Bryn
- Stephen Taylor
- Stephen Turner
- Stephen Vaughan Thomas
- Susan Jeffries
- Tegwyn Jones
- Tim Barrell
- Tudor Williams
- Thomas Gareth Jones
- Thomas Shaw
- Wendy Lewis
- William Schleising

Organizations / Movements

- Cymdeithas yr Iaith Gymraeg
- Dyfodol i'r Iaith

Welsh Language Commissioner's Advisory Panel

- Bethan Jones Parry
- Carl Cooper
- Dr Heledd Iago
- Meinir Davies
- Nick Speed